

MAGNEZİT

TMMOB YAYINLARI: 1 TÜRK MÜHENDİS VE MİMAR ODALARI BİRLİĞİ

ÖNSÖZ

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, 20. Çalışma Dönemi içinde; yayın çalışmalarını, Birlik Haberleri dergisinin dışına taşıyarak, genişletme kararı almıştı. Bunun en belli - başlı nedeni; bugüne dek TMMOB ve bağlı Odaların bünyesinde oluşan birikimlerin, tüm emekçi kesime daha yaygın ve etkin bir biçimde iletilebilmesidir. Birlik Haberleri'nin, dergi niteliğinde bir yayın olması, boyut olanaklarının sınırlı bulunması, araştırma ve çalışmaların bütünüyle verilememesi sorununu doğurmaktaydı. Elinizdeki bu yapıt, sözü geçen oluşum ve nedenlerin ürünü ve başlangıcıdır.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin, ülke sorunlarına bilimsel açıdan yaklaşımı, çelişkilerin nesnel bir bakışla ortaya konulması ve sorunlara gerçekçi çözüm önerileri getirilmesi; Birlik Haberleri'nin yanısıra fakat ondan daha geniş boyutlarıyla, bundan böyle TMMOB kitap - broşür yayınlarının sayfalarını oluşturacak ve buradan üyelerimize ve halkımıza ulaşacaktır. TMMOB ve bağlı Odaların yaptığı ve yapacağı çalışmaların doğru çözüm ve önerilerde bulunmasının nesnel koşulları, Odalarımızın ilgi alanlarına giren konularda, geniş araştırma, gözlem ve deneyler yapma yöntemini benimsemiş olmalarında odaklaşmakta. TMMOB, önümüzdeki dönemde de, ülke somut sorunlarından hareketle, iç ve dış sömürüyü teşhir edecek, bu çalışmaları daha etkin ve yaygın yayın eylemleriyle kitlelere aktaracaktır. TMMOB ve bağlı Odaların, tüm çalışmalarında, bu niteliklerini koruyacağına ve gelişeceğine inanıyoruz. Üyelerimiz ve halkımız desteğimiz, eleştiri ve öneriler yönlendiricimiz olacaktır.

NEDEN MAGNEZİT?

En az bor mineralleri kadar önemli olan magnezitin, bugüne dek yeterince ele alındığı söylenemez. Belki de günümüze dek ciddi bir biçimde ele alınmadığını söylemek, daha doğru olacaktır. Kısacası, ihmal edilmiş bir yeraltı kaynağımızdır magnezit.

Gerçekten de başlıca üretici ülkeler arasında ve aynı zamanda oldukça kaliteli magnezit yataklarımız bulunmuş olmasına karşın, yetersiz bir - iki raporun dışında magneziti konu alan bir yapıt bulmak olanaksızdır. Yıllarca bor mineralleri üzerindeki iç ve dış sömürüyü anlatan yığınlarca yazı yazılmış, fakat en az onun kadar iç ve dış sömürü kaynağı olan magnezit üzerine bir tek yazı yazılmış değildir. İşte bu çalışma, bir yandan magnezitteki bilgi boşluğunu doldururken, diğer yandan da magnezit kaynağımızın nasıl talan edildiğini belgelemektedir.

Özellikle emperyalist - kapitalist dünyanın magnezit kaynaklarını denetimleri altına alan çokuluslu tekeller, olanakların elverdiği ölçüde tanıtılmaya çalışılmış ve çokuluslu tekellerin Türkiye magnezitleri üzerindeki etkinlikleri yeterince vurgulanmıştır. Yeterince vurgulanmış olmasına karşın, biz burada günümüz dünyasının bu önemli olgusunu bir kez daha gündeme getirmeyi yararlı görüyoruz;

“...İkinci Paylaşım Savaşı'ndan ve özellikle Birinci Paylaşım Savaşı'ndan önce gelişmiş kapitalist ülkeler, ayrı ayrı birer ağaçtı (Alman emperyalizmi, A.B.D. emp., v.b.). Günümüzde ise artık kocaman bir tek ağaç

(uluslararası tekeli sermaye) ve bunun üç tane kolu var (A.B.D. - A.E.T. - Jap.). Bu kollardan ikisi (A.E.T. . Jap.) 1960'lara kadar zayıftı. 1970'lerde çok daha güçlü olarak karşımızda. Bu şekilde ortaya çıkan uluslararası tekeli sermaye ise, az gelişmiş ülkeleri çok daha bilinçli ve örgütlü olarak sömürmektedir...”

“...Genel olarak İkinci Paylaşım Savaşı'ndan ve özel olarak da 1957 - 58 buhranından sonra emperyalist blok, çokuluslu şirketler denilen bir olgunun ağırlığıyla karşı karşıyadır. Tekeller o kadar büyümüşlerdir ki, artık dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde etkinlikte bulunmaktadır...” “...Çokuluslu tekeller, bir yandan çeşitli emperyalist ülkelerden kaynaklanan sermayedarlar arasında bir bütünleşme sağlarken, diğer yandan emperyalist ülkelerdeki tekeli burjuvazi ile az gelişmiş ülkelerde oluşturulan yerli tekeli burjuvazinin bütünleşmesini sağlamaktadır...”

“... Çokulusluluk, tekeli kapitalizmin gelişiminde sermayenin uluslararasılaşması (Kozmopolitleşmesi) doğrultusunda yeni bir aşamanın temel direklerinden biridir...»

Bütün bu tanımlar çokulusluluk olgusunu gereğince vurgulamaktadır sanırız. Magnezitin, her yönüyle, yani aranmasından pazarlanmasına dek, tüm evrelerini doğru kavrayabilmek için öncelikle günümüz dünyasına damgasını vuran çokulusluluk gerçekliliğinin bilincine varmamız gerekmektedir. Gövdeleri belli başlı emperyalist ülkelerde bulunan, ancak kolları ise geri bıraktırmış ülkelerdeki egemen sınıflarla kaynaşmış birer ahtapotlara benzeyen çokuluslu tekelleri görmezlikten gelecek olursak, doğru çözümlere ve sonuçlara varmamız olası değildir.

Çokulusluluğun gerçek yüzü, bu tekellerin kendi ideologlarınca da oldukça iyi bir biçimde tanımlanmaktadır;

«...Ticari açıdan, insanlar arasındaki sınırların yapay olduğunu anlamamanın zamanı gelmiştir... Sizin mallarınızı alabiliyor ve satabiliyorsa, bir insanın hangi bayrak altında yaşadığı o kadar önemli midir?»

«Ulus temeline dayalı devlet düşüncesinin yerini ekonomik örgütler alacaktır. Geleneksel ticaret, öneminin çoğunu yitirecek, değiştirecek ve yerini çokuluslu şirketler arasındaki ticarete bırakacaktır...»

Burada üzerinde durulması gereken nokta çokuluslu tekellerin az gelişmiş ülkelerdeki yatırımlarıdır :

«...Az gelişmiş bir ülkeye çokuluslu şirketlerin yatırım yapmasının asıl amacı, bu ülkeleri pazar olarak ellerinde bulundurmak ve yeni pazarlar elde etmektir. Yani, çokuluslu tekellerin az gelişmiş ülkelerdeki yatırımlarının ana amacı, bu ülkelerin işçi sınıflarının yarattığı artık - değere el koymak değil, bu ülkelere tekeli fiyatıyla (yani değerlerinin çok üstünde fiyatlarla) mal satıp bu ülkelerin ürünlerini değerlerinin altında fiyatlarla satın almaktır...»

Bu yapının birçok bölümünde değinilen gerçekleri kanıtlayan sayısız veriler vardır. Ancak biz, burada 1975 yılının ilk altı ayına ilişkin sayısal verileri vurgulamayı yararlı görüyoruz. Devlet İstatistik Enstitüsü'nden edindiğimiz bilgilere göre, 1975 yılının Ocak - Haziran aylarını kapsayan ilk altı ayında; 28 bin tonu kalsine edilmiş 4750 tonu da ham olmak üzere, toplam 37750 ton magnezit ihraç edilmiş, karşılığında ise 90 milyon liralık döviz edinilmiştir. Buna karşılık yine aynı süre içinde, 4300 tonu magnezit ateş tuğlası, 3800 tonu da krom - magnezit tuğlası olmak üzere toplam 8100 ton refrakter malzeme ithal edilmiştir. Bu ithalin karşılığında ise yaklaşık olarak 50 milyon liralık bir ödeme yapılmıştır. İşin can alıcı noktası şudur ki, ihracatın % 80'i Avusturya'ya (ki bu ihracat, tümüyle bir çokuluslu tekelin yurdumuzdaki alt

kuruluşu olan Magnezit A.Ş. tarafından gerçekleştirilmiştir.) olurken ithalatın da yaklaşık olarak % 70'i yine aynı ülkeden, yani Avusturya'dan sağlanmıştır.

Basit bir hesaplama ile tonunu 2750.— Liradan ihraç ettiğimiz magneziti, işlenmiş olarak 2,5 katı bir fiyatla, yani 6200.— Liraya ithal etmişiz... Görüldüğü gibi, burada çifte sömürü söz konusudur. Gerçek değerlerinin çok altında fiyatlarla ihraç edilen magnezit (ham ve kalsine edilmiş), aynı ülkeden, bu kez gerçek değerlerinin çok üstünde fiyatlarla işlenmiş olarak satın alınmıştır.

Bütün bu olgular, temelde Türkiye'nin içinde bulunduğu emperyalist - kapitalist sistemin kendinden kaynaklanmaktadır. Ve bu sistem içinde kalındığı sürece de bu olgu sürecektir. Bütün bu gerçekler orta yerde dururken, "bütünüyle yerli sermaye" gibi nitelendirmelerle, magnezit alanında bir yerlere varılabilmesi bizce olası görülmemektedir. Çünkü biliyoruz ki;

«Yeraltı ve yerüstü kaynaklarının kullanılabilir hale getirilmesinde yabancı sermaye yatırımının olmaması, bu alanda emperyalist sömürünün olmaması anlamına gelmez. Emperyalist - Kapitalist sistemin bir parçası olarak sürdürülen ticari ilişkiler, hammaddeler alanında da sömürünün sürdürülmesine olanak tanır. Eğer üretilen bir maddenin önemli bir bölümü Emperyalist - Kapitalist piyasa sistemi içinde alıcı bulacaksa, karşısında dev tekelleri görecektir ve değişim bu tekellerin belirlediği fiyatlardan gerçekleşecektir...»

«(Bu nedenle)... Bir kamu iktisadi teşebbüsünün üretip ihraç ettiği maden bile emperyalist sömürünün gerçekleşme alanı olabilir. Bu sömürünün somut görünümü ihracat fiyatlarının genel ithalat fiyatları kadar artmaması ve hatta düşmesidir...»

Başta demir - çelik sanayii olmak üzere, çimentodan kimya sanayiine, kağıt sanayiinden suni gübre yapımına, kauçuk yapımından ilâç sanayiine, şeker rafinasyonundan tekstil sanayiine ve boya yapımından patlayıcı madde yapımına dek sonsuz kullanım alanı olan magnezyum bileşiklerinin hemen tümüne yakın kısmının ithal edildiği göz önüne alınırsa, Türkiye'nin sahip olduğu magnezit yataklarının önemi daha bir anlamlı çizgiye gelir.

Yapılan araştırmalara göre, Türkiye'nin ihraç ettiği yarı işlenmiş ve ham magnezit miktarı, bugün için en azından tüketilen krom - magnezit tuğla miktarının üç - dört katını üretecek ya da karşılayacak boyuttadır. Günümüzde krom - magnezit tuğlaları, başta Karabük ve Ereğli Demir - Çelik Fabrikaları olmak üzere; M.K.E. Etibank Ergani ve Murgul İşletmeleri, Çimento Fabrikaları T.A.Ş., Türkiye Şişe ve Cam Fab. TAŞ. v.b. sanayii birimlerinde tüketilmektedir. Bu sanayii birimlerinin, 1966 - 1970 yılları arasında yılda ortalama 10700 ton krom - magnezit tuğlası satın aldıkları, yapılan piyasa araştırmalarının bir ürünü. Yine yapılan araştırmalara göre; yurt içi toplam tüketim miktarı, 1975 yılı için 21,8 - 24,7 bin ton, 1976 yılında ise 22,3 - 25,2 bin ton olarak tahmin edilmiştir. Bu değerlere İskenderun Demir - Çelik'in tüketeceği 10000 ton/yıllık tüketim hacmi dahil değildir. Bu değer de eklendiğinde, Türkiye'nin 1975'de yani içinde bulunduğumuz yıldan itibaren 30 000 ton/yıl'ın üzerinde krom - magnezit tuğla tüketeceği tahmin edilmektedir. Oysa, yukarıda da vurgulandığı gibi, bu tüketim miktarı, yarı işlenmiş ve ham olarak ihraç ettiğimiz magnezit miktarı yanında önemsiz kalmakta, ihraç edilen bu magnezit miktarı ile bugünkü refrakter malzeme tüketiminin dört - beş katını üretmek olasıdır.

Öte yandan Sümerbank'ın Konya'daki tuğla fabrikası faaliyete geçtiği 1969 yılından bu yana üretimi, hiç bir zaman 10000 ton/yıl'ın üzerine

çıkamamıştır. Oysa bu fabrika yurt için tuğla tüketimini karşılamak amacıyla kurulmuştur...

Biraz da magneziti beş yıllık kalkınma planlarında incelemek yararlı olacaktır. 1., 2 ve. 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göz atıldığında şu ilginç gelişmeler görülür;

1. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, önce;

“Çıkarılan madenlerin olabildiğince çoğunun yurt içinde işlenerek değerlendirilmesi...”

denmekte, ardından da,

“Yurdumuzdaki madenleri, ulusal yarara en uygun olarak işletmek, kendi gereksinmelerimizi karşılamak, dış piyasalarda arananlardan ne kadarı satılabilirse o kadarını ihraç etmek hedefimizdir...” denmektedir. Son alıntıdaki «ulusal yarar» deyimini, sınıfsal içerikten yoksun olduğu gibi, soyut, yani hîç bir anlamı olmayan bir kavramdır.

Ve bu 1. Beş Yıllık Planda, magnezit için üretim talep ve projeksiyonu yapılmadığı gibi, yatırımların planlamasında da arama ve geliştirme yatırımları kapsama alınmamıştır.

2. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise, magnezite özel bir önem verilmiştir (!);

«...Bilinen önemli kaynakların işletilmeye ve pazarlamaya hazır olanlarından, bakır, petrol, boksit, linyit, volfram, magnezit, borasit ve civa, ikinci Beş Yıllık Plan döneminde harekete geçirilecektir...»

Bu ilkenin ardından şunlar denmektedir :

«...Büyük yatırım ve işletmecilik gerektirmeyen çeşitli ve ihracata yönelebilecek yatırım fırsatları da madencilik sektöründe mevcuttur. (Magnezit, barit, flürit, amyant, mermer, zımpara v.b.) Bu imkânların özel sektör tarafından değerlendirilmesi için etkin finansman kaynakları sağlanacaktır.»

Ne var ki, bu dönem, magnezit yataklarımıza, yabancı sermayeli kuruluşların etkin olduğu ve üretimlerinin büyük boyutlara ulaştığı dönemdir. Yine bu dönemde yapılan ihracat tahminlerinde, (1965 yılı üretici fiyat temeline göre) madencilik sektörü için 2. Beş Yıllık Plan döneminde % 16'lık bir artış hızı tahmin edilmiş, özellikle de bor tuzu ve magnezit ihracatında önemli artışların olacağı vurgulanmıştır.

3. Beş Yıllık Plan döneminde ise, magnezit için yine değişik bir öneri getirilmemiş, metal dışı madenler kapsamına giren (ki magnezit de bu guruba girmektedir) madenler için şu ilke öngörülmüştür:

«...Bunlara kamu olarak önem verilmesi ve özellikle ihracata dönük gelişme projelerinin uygulanması gerekli görülmektedir. Bunlardan özellikle bor tuzları, magnezit ve mermer kaynaklarının ihracata dönük olarak geliştirilmesi öngörülmektedir.»

Bir başka sayfada;

«Bor tuzları, sinler magnezit, krom, tungsten ve mermer ihraç edilecek başlıca madenler olacaktır.»

Yatırımların planlanmasında ise;

«...Metal dışı madenlerde fosfat, bor tuzları ve magnezit önemli yatırımlar gerektirmektedir.»

(...)

«Ham cevher yerine konsantre veya daha ileri aşamada zenginleştirilmiş maden ihracatı artırılabilecektir...»

Görüldüğü gibi, her üç beş yıllık planda da magnezit bir ihraç

hammaddesi olarak kabul edilmiştir. Dış ticaret açığını kapatma yönlü eğilimler, gerici tüm iktidarları, yeraltı kaynaklarını birer ihraç metaı olarak kabul etmeye yöneltmiştir. Magnezit kaynağımız da bunlardan biri olmuştur işte...

Son olarak magnezit kaynağımızı A.E.T. çevresinde değerlendirmek yararlı olacaktır. Son günlerde ilginç bir dönüşüm oldu : Avusturya'daki anaç emperyalist tekelin bir alt kuruluşu olan Magnezit A.Ş., bir yılanın deri değiştirmesi gibi geçtiğimiz aylar içinde sermayesini Batı Alman sermayesine dönüştürmüş bulunmaktadır. Bu dönüşüm; Batı Almanya'nın bir A.E.T. üyesi olması nedeniyle önem kazanmaktadır. Çünkü, Avusturya A.E.T. üyesi olmadığı için, Magnezit A.Ş. yeterince büyüme olanağı bulamıyor, daha geniş boyutlarda sömürü ve talan için, Batı Alman sermayesine dönüşmek zorunda kalıyordu. Bilindiği gibi A.E.T. çerçevesi içinde imzalanmış olan Katma Protokol, bu konuda A.E.T.'ye üye Batı Avrupa emperyalist ülkelere geniş olanaklar sağlamaktadır.

Konu elinizdeki bu yapıtta ayrıntılı bir biçimde tüm boyutları ile ele alınmıştır. Yapılacak eleştiriler bizleri daha doğruya götürecektir kuşkusuz.

Birinci Bölüm

GİRİŞ

Magnezyum, gerek metal olarak ve gerekse bileşik halinde bugünkü teknolojinin önemli bir hammaddesidir. 1968 yılında toplam dünya hammadde üretiminin % 0,13 gibi önemli bir bölümü, magnezit ile karşılanmıştır. Bu değerle, magnezyum bileşiklerinden yalnızca biri olan magnezit, 53 ticari hammadde çeşidi arasından 26'ncı sırayı almıştır. Üstelik, bu sıralamada magnezit; antimuan ve kromit gibi, Türkiye'nin geleneksel iki hammadde çeşidinden daha önde bir yerde yer almaktadır. Tablo 1'den de anlaşılacağı gibi, magnezitin bugünkü teknoloji için, antimuan ve kromitten daha önemli bir hammadde çeşidi olduğunu belirtebiliriz.

Tablo 1 : Dünya kromit, bor tuzu, antimuan ve magnezit üretim değerleri ve toplam dünya hammadde üretimindeki payları.

1968 Yılı	Üretim Değeri	Toplam Dünya	Üretimdeki
Çeşidi (Milyon Dolar)	Oranı (%)	Sırası	
Kromit	78,5	0,10	28
Bor tuzu	99,3	0,13	24
Antimuan	31,3	0,04	36
Magnezit	89,1	0,12	26

Kaynak : Callot (1971) Uzkut (1974)

Metalik magnezyum ve magnezyum bileşiklerinin günümüz endüstrisindeki önemini kanıtlayan başka bir örnek de ABD üretim ve tüketimi olmaktadır: 1968 yılında ABD'de, 64 milyon dolarlık metalik magnezyum ve 80,1 milyon dolarlık da magnezyum bileşikleri tüketilmiş ve çeşitli endüstri sektörlerinde gerçekleştirilen bu tüketimden yaklaşık 1,1 milyar dolarlık mamul madde elde edilmiştir. Başka bir deyimle, 1 dolarlık magnezyum ve magnezyum bileşiği, yaklaşık 76 dolarlık bir üretimin hammadde temelini oluşturmaktadır. Metal olarak magnezyumun kullanım alanını belirleyen en önemli özelliği, hafifliğidir;

24,32'lik bir atom ağırlığı ile magnezyum, alüminyumdan (26,97) bile daha hafif bir elementtir ve bu nedenle, giderek artan bir oranda alüminyuma yeğlenmektedir. Ancak, metalik magnezyum tüketimi toplam magnezyum tüketiminin % 9 gibi kısıtlı bir bölümünü kapsamaktadır. En geniş magnezyum tüketimi, magnezyum bileşikleri şeklinde gerçekleşmektedir (MgO, tekrar çökeltmiş MgCO₃, Mg(OH)₂ MgCl₂ MgSO₃ v.s.) Bütün bunların başında, toplam tüketimin % 80'ini kapsayan ve magnezya adı verilen MgO bulunmaktadır. Çünkü MgO, yüksek ergime noktası nedeniyle refrakter malzeme endüstrisinin en önemli hammaddelerinden biri durumundadır.

İşte bu magnezyanın ve bütün diğer magnezyum bileşiklerinin en önemli kaynağı MAGNEZİT'tir. MAGNEZİT, bir magnezyum karbonat minerali olup, doğada oldukça sık rastlanan bileşiklerden biridir. Ancak, magnezite, doğada kullanım alanlarının gereklerine uygun özelliklerde rastlamak oldukça güçtür. Bu güçlük kendini özellikle kimyasal bileşimde ve fiziksel yönden belli etmektedir. Herhangi bir yabancı elementin % 0,1 oranında az ya da çok bulunması, koyu renk, iriliği v.s. gibi öğeler, bir magnezitin ekonomik olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusunda en önemli etken durumuna gelebilmektedir. Yurdumuz, dünyanın en temiz magnezitlerini bünyesinde bulundurması yönünden şanslı bir ülkedir. Türkiye kökenli magnezitlerden, en kaliteli ürünleri yapmak ve Türkiye magnezitlerini en iyi şekilde değerlendirmek olanakları vardır. Oysa, Türkiye, geri bıraktırmış bir ülke olarak, bağlı bulunduğu emperyalist kapitalist sistem içindeki konumu gereği, sahip olduğu değerli magnezit yataklarını emekçi halkın yararına değil, emperyalistlerin (uluslararası tekelci burjuvazinin) güdümüne terk etmiştir. Bu olgu doğal bir olgudur... Çünkü;

«...Emekçi halkın olan doğal kaynakların emperyalistler tarafından sömürülmesi, yurdumuzdaki sınıflar arası ilişkilerden soyutlanamaz; sınıflar arasındaki sömürü ilişkilerinden ayrı olarak düşünülemez. Bunun en önemli nedeni, emperyalistlerin yurt içindeki egemen sömürücü sınıflarla işbirliği içinde olması ve sömürülerini (ki doğal kaynakların sömürülmesi genel anlamdaki emperyalist sömürünün ancak bir yönüdür) bu yolla sürdürmeleridir...»

Özellikle 1960'lardan sonra, ülkemizde emperyalist tekellerin girişimleri hızlanmıştır. Bu tekeller, ülkede oluşturdukları alt kuruluşlar kanalıyla, kısa sürede magnezit talanını başlatmışlardır. Ham olarak (daha sonra yarı işlenmiş olarak) dışarıda bulunan anaç emperyalist tekellere bu alt kuruluşlarca ihraç edilen magnezitin, anaç emperyalist tekellerce nasıl değerlendirildiği, ilerdeki bölümlerde geniş olarak anlatılacaktır. Bu alt kuruluşların yaptıkları magnezit ihracatlarından dolayı, yerli tekelci sermayenin örgütlerince (İstanbul Sanayii Odası) yıllardır madalyalarla ödüllendirilmeleri, magnezit yataklarımızın kutsal ittifaklar (!) adına talanının en somut kanıtı olmuştur. Sömürücü sınıflar ittifakı (Uluslararası tekelci sermaye ile yerli tekelci sermaye), emekçi halkımızın olan magnezitlerin bir daha geri gelmeyecek biçimde akıp gitmesini doğurmuştur ve bu akıp gitme sürmektedir... Salt bu olgu, ülkemiz yeraltı kaynaklarının, içinde bulunduğumuz emperyalist - kapitalist sistemdeki emperyalistler için ne anlam taşıdığını vurgulamaya yetmektedir.

Bugüne dek yurtsever teknik elemanlar bir anlamda magneziti ihmal etmişlerdir. Bor tuzları, fosfat ve petrole ilişkin her türlü sömürü, açığa çıkarılıp gözler önüne serilmiş olmasına karşın; magnezit, kenarda - köşede unutulmuştur. Bu çalışmanın bir amacı da, bu boşluğu doldurmaya çalışmak

olacaktır. Magnezitin ekonomi - politiğine, yurtsever teknik elemanlarca gösterilen bu genel ihmâl, diğêr yandan bilimsel ve teknik yayındaki ihmalle de birleşince, magnezit daha da karanlıkta kalmıştır. Türkiye magnezit yataklarının ve madencililiğinin tarihsel gelişimini ve güncel durumunu tanımlayan yayınlanmış yerli yapıt, hemen hemen yok denecek kadar azdır. M.T.A. Enstitüsü'nde magneziti konu alan elliye yakın rapor, magneziti bir bütün olarak gündeme getirecek nitelikte değildir. Çoğunluğu eski yıllarda yapılan çalışmaların raporları olup, bir çoğu da birbirinin tekrarı niteliğindedir. Başkaca da yerli yayın yoktur denebilir... Bu durumda magnezit yataklarımızın son konumları hakkında bilgi edinebilmemiz için Polonya dilini öğrenmemiz gerekiyor. Çünkü, Türkiye magnezitleri hakkında son yayın, Mater. Ogniotrwale Dergisi'nde ve F. Bicsiek - R. Palubicki adlarındaki iki Polonyalı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bugüne dek yapılan arama çalışmaları sonucu 7.92 milyon ton gibi, dünya magneziti rezervleri karşısında hiç sayılabilecek bir miktarda rezervin saptanmış olmasından, yerli tekelci sermaye ile uluslararası tekelci sermaye ittifakının magnezit aramalarına gerekli önemi vermediği sonucu çıkarılmamalıdır. Bu önemsememe, dünya magnezit rezerv, üretim ve pazarını ellerinde tutan emperyalist tekellerin kendi programının gereğidir. Koşulların değişimi halinde, yani daha fazla magnezit üretiminin gerekliliğinde, daha büyük rezervlere doğru adımın atılması kuşkusuzdur. Bugün için genel değerlendirme, Türkiye'deki saptanmış rezervlerin yeterli olduğunu ortaya çıkarıyorsa, tekellerin sıkıntıya (!) girmeleri gereksizdir. Daha fazla magnezit gereksinimi halinde, yerli tekelci sermayenin arama çalışmalarına geçmesi gecikmeyecektir. Yapılan planlamalar, bugün için Nikel'e önem vermeyi (!) yeğlemektedir. İ.B.Y.K.P.'de Nikel için özel bir proje lanse edilirken, magnezit için böyle bir projeye gereksinme duyulmamıştır. Çünkü maden ihracatının % 10 gibi önemli bir bölümünü magnezit kapsamaktadır. Bu büyük değer, yani magnezit üretiminin bu boyutu, sömürücü ittifaka magnezite ilişkin bir projeyi gereksindirmiyor.). Bugün için magnezit, bor tuzu gibi Türkiye'nin geleneksel ihraç hammaddesi durumuna gelmiştir. Türkiye'nin toplam maden üretimindeki payı, son 12 yıl içinde % 0'dan % 2'ye çıkmış; toplam maden ihracatındaki payı ise, 1971 yılında % 10,8'e ulaşmıştır. Bu sayısal veriler; magnezitteki üretimle, Türkiye'nin, dünya hammaddeler üretiminde önemsenebilecek bir noktaya geldiğini vurgulamaktadır. Bütün bu veriler ve olgular, bugün biz yurtsever teknik elemanları, magnezit sorununa yaklaşmayı gerektirir yeterliktedir sanırız. Başlangıçta da belirtildiği gibi bu çelişmenin belirleyici amacı; magnezitteki emperyalist sömürüyü emekçi halkımızın gözleri önüne sererek, onların kurtuluş savaşımalarında duvarı oluşturan tuğlalardan biri olmaktır... Çünkü, şu bir gerçektir ki, yeraltı kaynaklarımızın biricik gerçek sahibi emekçi halktır ve ancak emekçi halk bu sömürüye son verebilir. Bu ana belirleyici amaç yanında, magnezit hakkındaki varolan bilgi boşluğunu doldurma amacı da ikincil olarak gündeme gelmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA MAGNEZİT

2.1. DÜNYA MAGNEZİT ÜRETİMİ

Toplam dünya ham magnezit üretimi, kesin olarak bilinmemektedir. Bunun nedeni, SSCB, Çin, Çekoslovakya ve Kuzey Kore gibi sosyalist ülkelerin yanında ABD gibi üretici ülkelerin üretim istatistiklerini çeşitli

nedenlerle yayınlamamalarıdır. Özellikle, diğer ülkelerin sayısal değerleri yayınlamamasından yakının ABD'nin bu tutumunda direnmesi ilginçtir. ABD ham magnezit üretimi hakkında yayınlanmış en son verilen 1963 yılına ilişkindir. (Industrial Minerals, Eylül 1970) ve 471000 ton olarak verilmektedir. Bundan sonraki değerlerin tümü gizli tutulmuş ve yayınlanmamıştır.

Tablo 2'de, buna karşın, çeşitli gelişme ve ikincil kaynaklardan faydalanılarak yapılan tahminlere dayanan, ülkelere göre bir üretim tablosu verilmiştir. Tahminlerde olabildiğince titiz davranılmasına karşın, değerlerin kesin olmadığını bir kez daha belirtelim.

Tablo 2 : Dünya ham magnezit üretimi (1000 ton)

Ülke	1967	1968	1969	1970	1971
1972					
Çekoslovakya*	2106	2151	2100	2700	
SSCB*	3200	3500	3100	3200	3200
3300					
Kuzey Kore*	1250	1250	1250	1630	1720
1720					
Avusturya	1535	1546	1608	1609	1553
1429					
Çin*	800	800	900	1000	1000
1000					
Yunanistan	370	448	580	746	905
931					
ABD*	450	470	480	480	480
500					
Yugoslavya	425	400	477	512	493
422					
Türkiye	92	119	221	300	362
336					
Hindistan	246	253	298	349	290
273					
İspanya	123	251	229	222	226
268					
Brezilya	109	138	180	236	268
271					
Kanada*	100	110	120	140	160
180					
Güney Rodezya*60		60	60	100	100
100					
Güney Afrika80		60	48	84	79
69					
Polonya	15	18	23	49	49
49					
Avustralya	24	23	23	23	18
17					
Diğerleri	20	20	20	32	40
36					
Toplam	10805	11317	11817	13412	14243

(1) Meksika, Kenya, Sudan, Tanzanya, İran, Pakistan, Yeni Zelanda

(*) Tahmini değerler

Kaynak : UNO Statistics (1969)

Minerals Yearbook (1972) Industrial Minerals (1967 - 1974) DİE Yayınları

1967 - 1972 yıllarını kapsayan Tablo 2'deki değerler, ayrıca Şekil 1'de çizilmiştir. Buna göre, 1967 yılında 10,8 milyon ton olan dünya ham magnezit üretimi, 1972 yılında % 40 artarak 14,4 milyon tona yükselmiştir. Bu artış, 1960 yılına göre (1960 yılında üretim 7,5 milyon ton) % 100'e yaklaşmaktadır. Bu süre içinde, toplam dünya üretimi genel olarak doğrusal bir artış göstermiştir. Yalnız 1964 ve 1970 yıllarında, bir önceki yıllara nazaran bu doğrusal gelişmeden sapan büyük artışlar kaydedilmiştir (Şekil 1). Bu artışların, 1963 ve 1969 yıllarında, dünyadaki genel rezesyon (ekonomik durgunluk) yıllarını izlemesi oldukça ilginçtir.

Dünya ham magnezit üretiminin ülkelere göre dağılımından şu önemli sonuçlar ortaya çıkmaktadır :

- 1972 yılındaki toplam üretici ülke sayısı 26 olmuştur. Bu sayı, 1968 yılında 17 olarak gerçekleşmiştir. Böylece 1968 - 72 yılları arasında 7 yeni ülkenin daha magnezit üretimine bağlandığı anlaşılmaktadır.

- Üretici ülkeleri 3 gurupta toplamak olasıdır :

a) Ana üretici ülkeler : Bunlar yıllık üretimleri 1 milyon ton ve daha fazla olan ülkelerdir. 4'ü sosyalist blokta (Çekoslovakya, SSCB, Kuzey Kore ve Çin) ve diğer ikisi Avrupa ülkesi olan bu ülkelerin dünya üretimindeki toplam payı, 1972 yılı verileriyle % 82,4 olmuştur. 4 Doğu bloku ülkesinin payı ise % 66'yı geçmektedir.

b) Yıllık üretimleri 100 000 - 500 000 ton arasında değişen bu ülke gurubunda, Türkiye'den başka ABD, Yugoslavya, Hindistan, İspanya, Brezilya, Kanada ve Rodezya bulunmaktadır. Bu ülkelerin dünya üretimindeki payları % 16,3 (1972 yılı) olarak gerçekleşmiştir.

c) Sayıları 12 olan bu ülke gurubu ise, dünya üretiminin % 1,5 gibi küçük bir bölümünü karşılamaktadır.

- Üretici ülkeler içinde 1967 - 1972 yılları arasındaki zamansal gelişmede en önemli artışı, nicelik yönünden Çekoslovakya (1967 - 72 yılları arasında 1,4 milyon tonluk artış), oran olarak da Türkiye gerçekleştirmiştir : Türkiye söz konusu yıllar arasında üretimini 4 katı artırabilmiştir.

Dünya ham magnezit üretiminin magnezit yatak tiplerine göre dağılımı hakkında kesin bir değer vermek oldukça güçtür. Elimizdeki kısıtlı değerlere göre bir tahmin yapmak gerekirse, 1967 yılında % 10 dolayında olan jelmagnezitin payı, 1972'de 1,3 misli artarak % 13'e ulaşmıştır. Bu ise nicel olarak, % 100'lük bir artış demektir; çünkü 1967 yılında jelmagnezit üretim tutarı 1 milyon ton dolayında olurken, 1972'de bu değer 2,6 milyon tona ulaşmıştır. Bu da, jelmagnezitin giderek artan önemini belirtmesi yönünden ilginç bir gelişmedir. Öte yandan, dünya jelmagnezit rezervlerinin toplam dünya rezervlerindeki çok küçük oranı göz önüne alınırsa, ileride jelmagnezitin dünya magnezit üretimindeki bu önemini nemi görel ve hem de mutlak olarak artacağını söyleyebiliriz. Jelmagnezit kökenli üretimin dünya üretimindeki rolünün giderek artmasının en önemli iki nedeni vardır :

Bunlardan biri, son yıllardaki çelik üretim yöntemlerindeki gelişmeler ve diğeri de 1973 yılı sonunda ortaya çıkan enerji bunalımıdır. Bilindiği gibi, çelik üretim yöntemlerindeki en önemli gelişme, LD, Kaldo gibi oksijen konverter yöntemlerinin önemini giderek artırarak, hemen hemen tek üretim yöntemi haline gelmesidir. Açık oksijen konverterlerinin özelliği ise, yüksek sıcaklıklarda çalışması ve bu nedenle yüksek sıcaklıklara dayanıklı tuğla gerektirmesidir. Aynı şey, önemini en az oksijen konverterleri kadar arttırmakta olan elektrik ark fırınları için de geçerlidir. Pek yakın zamana kadar, bu tesislerde magnezit tuğlalarına göre çok daha ucuz ancak 400 - 500 şarja dayanabilen dolomit tuğlaları yeğleniyordu. Japonya'da yapılan bir araştırma sonucunda, salt magnezitten yapılan tuğlalarla ortalama 1200 şarjın gerçekleştirilmesi ile bir anda bu tür tuğla çeşitlerine olan talep artmış ve böylece ortaya magnezit tuğla kıtlığı çıkmıştır. Bu da fiyatların önemli oranda artmasına neden olmuştur.

Buna karşın, oksijen konverterlerindeki magnezit tuğla kullanma oranı, ülkeden ülkeye değişmektedir. Örneğin, bu tür tuğlaların Japonya, ABD ve Batı Almanya'da, İngiltere'ye kıyasla daha fazla kullanıldığı bilinmektedir. Dünya magnezit piyasasındaki darlık, daha çok jelmagnezit kökenli ürünleri etkilemiştir. Bunun da nedeni, jelmagnezitten elde edilen refrakter malzemelerin daha yüksek sıcaklıklara ve daha uzun süre (Bor bakımından saf ve özgül ağırlıklarının yüksek olması nedeniyle) dayanabilmeleridir. Ancak, jelmagnezit kökenli refrakter malzemelere olan bu talep artışından doğan fiyat artışları, Türkiye gibi ham magnezit üreticilerine, tuğla üretici dev emperyalist tekellerin izin tanıdığı oranda iletilmiştir, ileride de belirtileceği gibi, jelmagnezit kökenli magnezit tuğla fiyatları 2,5 katı artarken, aynı kökenli ham magnezit ve sinter fiyatlarındaki artış çok az kalmıştır. Kanımızca, bu olgunun nedeni, günümüz emperyalist sömür yöntemlerinde yatmaktadır. Bilindiği gibi, doğal kaynaklar sömürsünde başlıca iki temel yöntem gözlenmektedir. Bu yöntemlerden birincisine önceki sayfalarda değinmiştik. Ancak biz burada her iki yöntemi de ana hatları ile tekrar anlatmayı yararlı buluyoruz :

«İlk yöntem, emperyalistlerin ülkede doğrudan yatırım yapmalarıdır. Emperyalistler az gelişmiş bir ülkede doğrudan doğruya yatırım yapar, yani belli bir bölgede maden üretme ayrıcalığını elde eder, kendi ülkesinden gerekli olan malzemeyi getirir, madenin bulunduğu ülkeden ucuz işgücü sağlar ve elde ettiği madenleri kendi ülkesine gönderir...»

«Emperyalist sömürünün doğal kaynaklar alanında uyguladığı ikinci ve daha karmaşık bir yöntem de pazar ilişkilerinden doğar ve tekelci sermayenin niteliğinin bir gereğidir. Bilindiği gibi, tekelci kapitalizm (yani emperyalizm) döneminde belirleyici olgulardan biri, malların değerlerine eşit fiyatlarla satılmamasıdır.

Emperyalist tekellerin ürettikleri mallar, değerlerinin üstünde fiyatlarla satılır, emperyalist tekellerin küçük üreticilerden; satın aldıkları mallar değerlerinin altında fiyatlardan işlem görür. Malların gerçek değerleri (yani içerdikleri toplam toplumsal emek tutarı) ile satış fiyatları arasındaki fark, tekel kârıdır ve tamamıyla «tekel» olma niteliğinden kaynaklanmaktadır. Emperyalist-kapitalist sistem döneminde ise, üretim ve dağıtım alanında tekeller egemendir. Az gelişmiş ülkelerde üretilen malların fiyatları da emperyalist tekellerin egemen olduğu bir pazarda, bu emperyalist tekeller tarafından belirlenir. Bu nedenle, belli bir madenin üretiminde emperyalist tekellerin doğrudan doğruya yatırımının olmaması, bu alanda emperyalist

sömürünün olmaması anlamında yorumlanmamalıdır. Eğer ihracata dönük maden üretiminde dünya pazarlarındaki alıcılar emperyalist tekellerse ve dünya fiyatlarını bu tekeller belirliyorsa, bu madenler doğrudan doğruya yaptıkları yabancı sermaye yatırımlarının ürünü olmasa bile bir sömürü aracıdır. Bu madenler gerçek değerlerinin altında fiyatlarla, emperyalist tekellerin kendi çıkarlarına uygun olarak belirledikleri fiyatlardan satın alınacaktır ve emperyalist yatırım olmasa bile emperyalist sömürü pazar ilişkileri aracılığıyla gerçekleşecektir.»

İşte bu ikinci temel sömürü yöntemi nedeniyledir ki «... Jelmagnezit kökenli refrakter malzemelere olan bu talep artışından doğan fiyat artışları, Türkiye gibi magnezit ve sinter magnezit üreticilerine, tuğla üretici dev emperyalist tekellerin izin tanıdığı oranda iletilmiştir...» Ve bu nedeniyledir ki «...Jelmagnezit kökenli magnezit tuğla fiyatları 2,5 katı artarken, aynı kökenli ham magnezit ve sinter magnezit fiyatlarındaki artış çok az kalmıştır...» Kaldı ki Türkiye magnezitleri üzerinde her iki sömürü yöntemi birden söz konusudur. Bir yandan emperyalist tekellerin doğrudan yatırımı, diğer yandan yukarıda sözünü ettiğimiz ve ikinci sömürü yöntemi olarak belirlediğimiz, «tekel» olma özelliklerinden ötürü doğurdıkları sömürü... Bu açıdan magnezit üzerindeki sömürü çok yoğunudur.

Tüm bu veriler, şu gerçeği bir kez daha kanıtlamakta ve vurgulamaktadır; üretim ilişkilerinde köklü dönüşümler olmadan, salt yabancı sermaye yatırımları üzerinde, şu ya da bu şekilde belli kısıtlamalarla emperyalist sömürü ortadan kaldırılamaz. Diyelim ki Türkiye, jelmagnezitin ham ya da yarı mamul şekilde pazarlamasını yasaklayıp, ancak mamul madde haline getirerek piyasaya sunulabileceği kararını verdi... Bir başka deyişle, yabancı yatırım üzerinde bu biçimde bir kısıtlamaya gitti... Bu kısıtlama, olsa olsa, bu tür bir olgudan ötürü doğacak katma değer, Türkiye'de kalmasını sağlar. İşte o kadar... Yoksa, yukarıda değindiğimiz temel yöntemlerden ötürü emperyalist sömürü ortadan kalkmaz. Kaldı ki, mamul madde üretimine geçilmesi, Türkiye emperyalist - kapitalist sistem içinde kaldığı sürece bir anlam taşımayacaktır. Fiyatların tekellerce saptandığı gerçeği, bu anlamsızlığın nedenini açıklar niteliktedir.

Tüm bu nedenlerden ötürü magnezit üzerindeki yoğun sömürü ile birlikte tüm doğal kaynaklar üzerindeki sömürü; ancak ve ancak, emperyalist - kapitalist ilişkilere son verilmekle ortadan kalkacaktır. İşte o zaman Türkiye, dünyada az bulunur olan jelmagnezitini en verimli biçimde değerlendirecek, onu emekçi halkın yararına sunacaktır. Jelmagnezit kökenli refrakter malzemelerin tartışmaz rakipsizliği, ona rakip diğer magnezit çeşitlerinden elde edilen malzemelerin doğal kusurlarından doğmaktadır. Örneğin, demir içeren spat magnezit kökenli refrakter malzemeler, 1960 yıllarından önce en önemli çelik üretim yöntemleri için (Bessemer ve açık konverter yöntemleri) ideal özellikler taşımaktaydı. İçerikteki demir, kalsinasyon ve sinterleşme sıcaklığının düşmesine, dolayısıyla enerji tasarrufuna, oldukça yüksek CaO ve SiO₂ miktarları ise MgO tanelerinin daha kolay sinterleşmesine yardımcı olmaktadır. Ancak bu tuğlaların, daha önce, avantajını oluşturan yüksek demir, silis ve kalsiyum oranları nedeniyle, yüksek sıcaklık mukavemetleri ve dayanıklılıklarının kısıtlı olması, onları, bu özellikleri gerektiren oksijen konverter ve elektrik ark ocakları için sakıncalı duruma düşürüyordu. Aynı şey, yukarıda da belirtildiği gibi, deniz suyu kökenli magnezyum refrakter malzemeleri için de söz konusudur : Önceleri yoğunluğun düşük olması olumsuz bir etken olmuş, fakat bu sakınca, çift sinterleme ve pelletleme

yöntemi ile maliyetin önemli oranda artması pahasına giderilebilmiştir. Yüksek kalsiyum ve silis oranları da daha saf ve kaliteli kireçtaşı ya da dolomit katkısı kullanılarak ortadan kaldırılabilirken; deniz suyu magnezitlerinin doğal özelliği olan yüksek bor oranları en büyük olumsuz etken olmağını korumuştur. Boru gidermek için uygulanan yöntemler (ç/s oranını 2/1'e ayarlamak, sinterleme sıcaklığını 2000° C'nin üstüne çıkarmak v.s.) ise maliyetleri % 70'e yakın bir oranda arttırarak ekonomiklik sınırını aşmıştır.

Bütün bu nedenler, jelmagnezit yataklarının önemini büyük ölçüde arttırmış, 1973 yılı sonunda ortaya çıkan enerji bunalımı ise, onu eşdeğer kaynaklar içinde rakipsiz duruma getirmiştir. Petrol fiyatlarının 3 - 4 kat artması, daha yoğun enerji tüketimine dayanan deniz suyu kökenli refrakter malzemeleri maliyetlerinin, aynı oranda olmasa bile, önemli oranda artmasına neden olarak bu durumu doğurmuştur.

Bütün bunların sonucu, refrakter malzeme üretimini elinde bulunduran emperyalist tekellerin, jelmagnezit yataklarına olan ilgisi artmış ve bu kaynakların ortak değerlendirilmesi için gösterdikleri çabalar yoğunlaşmıştır.

2.2. DÜNYA MAGNEZİT KAYNAKLARINA TOPLU BİR BAKIŞ

Dünya magnezit ekonomisini daha iyi tanıyabilmek için, varolan magnezit kaynaklarının bilinmesinde yarar vardır. Bu nedenle, dünya magnezit üretiminin % 90 gibi bölümünü karşılayan ülkelerin durumu tanıtılmaya çalışılacaktır.

Çekoslovakya

1972 yılında 3,5 milyon tonluk bir üretimle dünya üretiminin % 24'ünden fazlasını karşılayan Çekoslovakya, Avusturya ile birlikte dünyada ilk magnezit üretiminin gerçekleştirildiği ülkedir. Yataklar, Slovakyadaki Lesenek ve Kosice arasındaki geniş bir alana yayılmıştır. Elde edilen tüm cevherler, iri kristalli spat magnezit tipinde olup, % 8'den fazla (Fe) içerir ve (broynerit) adı altında anılır. En büyük yataklar, bölgenin orta bölümündeki Jelsava yakınındaki Dubrava Masifi üzerindedir. En önemli magnezit yatakları, bölgenin Doğu yöresinde, Bonkov; orta yöresinde, Mikova ve Jediovec ve Batıda da Podrečany'dir.

Çekoslovakya'nın tüm magnezit madenciliği ve endüstrisi, devletin bir kuruluşu olan Slovenska Magnesitove Zavody şirketinin elindedir. Yataklardan elde edilen ham cevherler, ağır sıvı ayırım yöntemi ile zenginleştirildikten sonra kalsine edilir. Flotasyon yalnızca Lovinobanana'daki tesiste uygulanmaktadır. Elde edilen magnezit konsantreleri, Jelsava, Kosice, Loyinova, v.s. gibi şehirlerde bulunan tesislerde kalsine edilir. 1972 yılında Çekoslovakya'da 629000 ton sinter magnezit üretilmiştir. Tüm refrakter malzeme üretimi de devlet kuruluşunun elindedir. Çeşitli tesislerde 20'den fazla refrakter malzeme türü üretilmektedir. En kaliteli, Lovibana yatağından elde edilir.

Elde edilen sinterler magnezitin yaklaşık % 40'ı, refrakter ürünlerin de % 30'u ihraç edilir. En önemli alıcıları, Batı Almanya ve Doğu Bloku ülkeleridir.

Sovyetler Birliği

1972 yılında 3,3 milyon tonluk bir üretimle dünyanın ikinci büyük üreticisi olan SSBÇ, aynı zamanda dünyanın ABD'den sonra ikinci büyük tüketicisidir. En önemli yatakları Prallar'da Ufa eyaletindeki Satka ve 1970 yılında bulunmuş olan Doğu Sibirya'daki Savinsk'tir. Satka yatağı cevheri,

özellikleri yönünden, Avusturya cevherine benzer ancak demir oranı daha düşüktür. Bu yatakta % 46 MgO içeren cevherden 250 milyon tonluk bir rezerv saptanmıştı. Savinsk yatağı rezervleri ise 2000 milyon ton olarak verilmekte ve bu yatak, dünyanın en büyük magnezit yatağı olarak nitelendirilmektedir. Tüm magnezit yatakları ve endüstrisi devlete ait tek bir kuruluşun elindedir. Sinter magnezit ve refrakter malzeme tesisleri genellikle cevher yataklarının yakınındadır. Üretilen ürünlerin çoğunluğu yurtiçinde tüketilir. Belirli bir kısmı özellikle mamul madde halinde Doğu Bloku ülkelerine ihraç edilir.

Kuzey Kore Cumhuriyeti

İri kristalli spatik magnezit yatakları, Kankyo eyaletinde bulunmaktadır. MgO oranı % 45.5 olarak bilinmektedir. Bu yataklar sayesinde Kuzey Kore yıllık 1,72 milyon tonluk bir üretimle dünyanın üçüncü büyük üreticisi haline gelmiştir. Üretilen sinter ve kostik kalsine magnezitin büyük bir bölümü içte tüketildikten sonra, ihraç edilmektedir. Bunun yanında Kuzey Kore, 3,0 milyar tonluk bir magnezit rezervine sahiptir ve bu özelliğiyle Çin'den sonra dünyada ikinci zengin ülkedir

Avusturya

1972 yılı üretimi 1 429 bin ton olan Avusturya, dünyanın 4. büyük magnezit üreticisi olduğu gibi, ayrıca magnezit madenciliği ve endüstrisinin ilk uygulandığı ülkedir. Ülke magnezit madenciliği ve refrakter malzeme endüstrisi iki büyük tekelin elindedir :

Veitscher Magnesitmerke AG ve Oesterreichisch — Amerikanische Magnesit AG.

Birinci kuruluşun en önemli magnezit yatağı, Steiermark'daki Muerz'dür ve bu yatak aynı zamanda dünyanın en eski magnezit madenidir. 1881 yılında işletmeye açılan bu yatak halen de işletilmektedir. Veitscher şirketinin diğer magnezit madenleri, Trieben ve Breitenau yakınlarındadır. Kraubath yakınındaki yataktan elde edilen cevher ise yalnızca kostik magnezit üretiminde kullanılmaktadır. Şirket, yataklar çevresindeki 4 tesiste, 300000 ton/yıllık sinter magnezit ve 150.000 ton/yıllık kostik kalsine magnezit olmak üzere toplam 450000 tonluk bir magnezit üretim kapasitesine sahiptir. Ayrıca, kuruluş, 40 ayrı çeşit magnezit kökenli refrakter malzeme üretilen dünyanın çeşitli ülkelerine pazarlamaktadır.

Avusturya üretimini gerçekleştiren ikinci büyük kuruluş ise OEAMAG, 1908 yılında, ülkenin Güneyindeki Villach çevresindeki yatakları işletmek için kurulmuştur. Şirket bugün bütünüyle Amerikan U.S. General Refractories emperyalist tekelinin denetimine girmiştir. Radenthein, Hochfilzen ve Ferndorf kuruluşun Avusturya'daki en önemli magnezit yatakları ve kalsinasyon tesisleridir. Hochfilzen yıllık 450000 ton tam magnezitlik bir üretim kapasitesine sahiptir. 1972 yılı verileriyle şirketin toplam üretim kapasitesi 250000 ton/yıl sinter ve 50000 ton/yıl kostik kalsine magnezit olarak verilmiştir.

Her iki tekelin hammadde kaynaklarından, iri kristalli spatik magnezit cevheri elde edilmektedir. Cevherde, % 8'den daha yüksek oranda (Fe) bulunur. Kalsiyum ve silis değerleri, uygulanan zenginleştirme yöntemleri ile en aza indirgenir. Bu tesislerde, geri bırakılmış ülkelerde ithal edilen ham magnezitler zenginleştirilerek bunlardan çok değerli refrakter malzemeler elde edilir. Bu ülkelerden biri de Türkiye'dir, iki büyük emperyalist tekel, dışarıdan

magneziti ham ve sinterlenmiş şekilde ithal edip kendi üretimlerini de ekleyerek kaliteli refrakter malzeme elde ederek, ihracatı mamul olarak gerçekleştirmektedir. Böylece Avusturya, magneziti hammadde olarak ithal edip, mamul hale getirdikten sonra ihraç eden bir ülke durumundadır. Hammadde kaynağına sahip olmadan bu tür bir özelliği, yani geri bıraktırmış ülkelerden sağladığı magneziti mamul hale getirerek pazarlaması, bu kuruluşların «tekel» olma niteliklerinden gelmektedir. Bu konu ile doğrudan ilişkili olan yeraltı kaynakları üzerindeki emperyalist denetim sorununa ilerideki bölümlerde değineceğiz. Kısaca şu gerçeği söyleyebiliriz; bu emperyalist tekeller, sermayelerinin büyüklüğü oranında değil, çok daha büyük oranlarda dünya magnezit, rezerv, üretim ve pazarlarına egemendir. Bu egemenlik, «tekel»lik olgusundan kaynaklanırken, bu dev kuruluşlar «tekel» ilklerinin sürekliliği ile de bu alandaki denetimlerini her geçen gün arttırmışlar... Avusturya'nın toplam üretim kapasitesi, 136.000 ton/yıl kostik kalsine, 43.000 ton kostik kalsine tozu, 451.000 ton/yıl sinter magnezit ve 348.000 ton/yıl tuğla olarak belirlenmiştir.

Çin

Dünyanın en büyük magnezit rezervlerine sahip (5,0 milyar ton. Mineral Facts and Problems, 1970) Çin, aynı zamanda dünyanın 5. büyük magnezit üreticisidir. Spatik magnezit tipindeki dev yataklar. Güney Mançurya'daki Shenking eyaleti Ta-shih-chiao şehri çevresinde toplanmıştır. Elde edilen magnezit, özellikle kostik kalsine şeklinde, başta Büyük Britanya olmak üzere çeşitli Batı ülkelerine ihraç edilmektedir.

Yunanistan

Son on yılın en önemli gelişmesini gösteren bu ülkedeki magnezit yatakları, iki ana bölgede toplanmışlardır: Selantik'in Güneyindeki Kalkidik yarımadası ve Atina'nın Doğusundaki Öboa adası... İlk anılan bölgedeki en önemli yataklar, başta Avusturya - Amerikan emperyalist tekeli tarafından işletilmekte olan Vavdos olmak üzere, onun yakınında fakat Yunan sermayeli Papastratis gurubunun birkaç yatağıdır. Cevher kalitesi çok yüksek olmasına karşın, Vavdos'da bir flotasyon tesisi kurulmuştur. Böylece cevher randımanının ve kalitesinin artırıldığı, bir gerçektir. Vavdos yatağı 1957 yılından itibaren Amerikan sermayesine geçmiştir. Selanik yarımadasındaki en önemli yataklar, Yunan - Amerikan sermayeli Scalistri gurubundur. Bölgenin en büyük magnezit yatağı, Kakavos ve yeni açılan Paraskevorema ve Scalistri'nin Macedonia Magnesitas Sa'dan satın aldığı Ormlia Scalistri gurubunun olup, aynı bölgedeki Yerakmı ocağı, Grecian Magnesite Co. Kuruluşu tarafından işletilmektedir, ilginç olan bir nokta da, cevherlerin kalitesinin yüksek olmasına karşın, daha kaliteli refrakter malzeme üretimi için, önce bir zenginleştirme işleminden geçirilmesidir. Ancak burada ağır sıvı ve magnetik seperasyon yöntemleri uygulanmaktadır. Her iki bölgedeki magnezit yatakları kriptokristalen jelmagnezit tipindedir ve buralardan elde edilen sinter magnezit dünyanın en kaliteli bazik refrakter malzemelerinin üretiminde kullanılmaktadır.

Pek yakın bir zamana kadar, Yunanistan magnezit üretiminin büyük çoğunluğunu (yaklaşık % 80 - 90) dışarıya kalsine edilmiş şekilde ihraç etmekteydi, ihraç edilen ülkeler, başta Batı Almanya olmak üzere (% 40), İngiltere (% 20), Avusturya, ABD (% 30) olarak bilinmekteydi. Fakat alınan son bilgilere göre, Yunanistan magnezitini kalsine yerine mamul refrakter

malzeme haline getirdikten sonra pazarlamak çabası içindedir ve bu yönde çeşitli projeler vardır. Bu yönde, Batı Alman Oldler ile Scalistri arasında bir işbirliği antlaşmasının imzalandığı ve proje uygulama safhasına geçildiği bilinmektedir. Bu olgu oldukça önemli olduğu için üzerinde duracak, belirli yaklaşımlardan bulunacağız. Tekellerin, örümcek ağı gibi nasıl dünyaya dal - budak saldıklarını ve özellikle geri bıraktırmış ülkeleri nasıl denetimleri altına aldıklarını ilerideki bölümlerde göreceğiz. Biz burada, yalnızca Yunanistan somut olgusu üzerinde yorumlarda bulunarak, ülkemiz için de geçerli olacak belirli sonuçlar çıkarmaya çalışacağız.

Yunanistan'daki bu olgunun birbirinden soyutlanmaz iki önemli niteliği açıkça belirlenmektedir :

1 — Yunan tekelci burjuvazisi, bu işlerlikte, uluslararası tekelci burjuvazi ile ortaklıktır. Bu ortaklaşalık B. Almanya - Yunanistan - ABD biçiminde belirlenmektedir. (Çünkü Scalistri bir ABD - Yunan ortaklığıdır). AET'ye girme durumunda bulunan Yunanistan tekelci burjuvazisi bir AET üyesi ile ortaklığa girdiği gibi, aynı ortaklıkta ABD'ye de yer verilebilmektedir. Bu olgu bize şu gerçeği kanıtlamaktadır: AET kendi içinde kapalı değildir ve olamaz da... Bir başka deyişle ABD ya da AET gibi ayrı ayrı emperyalist kanatlardan çok, uluslararası tekelci burjuvazinin varlığından söz etmek daha doğru olacaktır. Bilindiği gibi, emperyalist ülke ve ülkeler toplulukları arasındaki çelişki, geri bıraktırmış ülkeler karşısında ikinci plana itilmektedir. Bu açıdan Yunanistan için olduğu gibi Türkiye için de ABD mi yoksa AET mi sorusu bu anlamda önemli değildir. AET'yi oluşturan ülkelerdeki ABD sermayesinin toplamı, Kanada ve Latin Amerika'daki yatırımlardan sonra üçüncü sırada yer aldığı dikkate alınır, sorun daha iyi anlaşılabilir olur. İşte bu açıdan, Türkiye'de de Yunanistan örneğinde olduğu gibi, bu tür ortaklıkların gelecekte artabileceğini söyleyebiliyoruz.

2 — Yunanistan örneğindeki bu olgunun diğer önemli niteliği ise, bu ülke tekelci burjuvazisinin, yukarıda değinilen biçimde uluslararası tekelci burjuvazi ile kurduğu ortaklıkla, magneziti, ham ve yarı mamul yerine, mamul refrakter malzeme halinde ihraca yönelmesidir. Bu tür işlerlik, günümüz emperyalist sömürsünün biçimsel değişimini vurgulamaktadır. Bilindiği gibi, gerek emperyalizmin kendi iç dinamiğinin gereği getirdiği değişimler, gerekse dünya halklarının kurtuluş mücadelesi, emperyalist sömürsünün biçiminde belirli değişimler getirmiştir. Kısacası, bu biçim değişikliği ile, bir yandan, kendini, geri bıraktırmış ülke emekçi halklarından gizlemeye çalışırken, diğer yandan kendisi için daha verimli ve kârlı bir biçim getirmiş oluyor. Bu biçim değişikliği özetle şöyle tanımlanabilir;

— Kaynak ülkelerin çeşitlendirilmesi ve değiştirilmesi; yani tek ülkeden hammadde temini ve tek ülkeye sermaye ihracı yerine, birçok ülkeye....,

— Tesislerin hammadde üreten ülkelere taşınması,

— Hammadde yerine, yarı - mamul hatta ve hatta mamul ürünlerin ithal edilmesi....

Geri bıraktırmış bir ülke olarak, emperyalist— kapitalist sistem içinde, gelecek yıllarda magneziti ham ya da yarı mamul yerine refrakter malzeme halinde üretip böylece ihraca yönelebiliriz; ancak bu olgu yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi, emperyalist tekellerin istemleri doğrultusunda ve onların istedikleri zaman gerçekleşir. İşte, fazla uzağa gitmeden elimizdeki bir belge, bütün bunları en somut bir biçimde kanıtlamaktadır : Ticari Bakanlığı, Dış Ticaret Genel Sekreterliği, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü'nün 20 Ocak 1975 tarih ve 24.4.31/878 sayılı, Magnezit A.Ş.'ye yazılan yazısının

konusu, «Zenginleştirme tesisi için yapacağınız yatırım Hk.» dir ve aynen şöyledir:

«Magnezit A.Ş. Gümüşsüyü Palas 29/9 Taksim/İSTANBUL

İlgi : a) 2.4.973 tarihli yazınız.

b) Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarlığının 8.1.1975 tarih ve YS - 215/9 - 13 -75 - 83 sayılı yazısı.

İlgi (a)'da kayıtlı yazınız, Başbakanlığımız ve Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarlığınca incelenmiş ve;

1. Ocaktan istihsal edilen cevherin tamamının değerlendirilebilmesi için gerekli zenginleştirme tesislerinin kurulmaması,
2. Konsantre cevher de dahil olmak üzere, istihsalin tamamından sinter magnezit üretimi yapılacak şekilde ek döner veya dikey fırınların inşası,
3. Yeni kararnamenin yayınlanma tarihinden itibaren iç ve dış piyasaya hiçbir surette ham ve konsantre cevher satışının yapılmaması,
4. Türkiye sinter magnezit gereksinmesinin tamamının karşılanmasından sonra artakalan sinter magnezitin, satış tarihinde geçerli olan dünya fiyatları üzerinden, her ihraç partisi için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığından yurt içi gereksinmesinin tamamının karşılandığına dair belge ibraz edilerek ihraç edilmesi,
5. Şirket sermayesinin, Magnezit A.Ş. Etibank ve Sümerbank arasında taksimi.
6. Kararmenin yayınlanma tarihinden itibaren altı ay içinde, yerli ortakların iştirakiyle yurtiçi gereksinmelerini karşılayan ve ihracata dönük bir ateş tuğlası fabrikası projesinin hazırlanarak ilgili mercilere verilmesi,
7. Söz konusu projenin uygun görülmesi halinde şirkete tebliğ tarihinden itibaren iki yıl içinde ateş tuğlası fabrikasının faaliyete geçirilmesi,
8. Şirket hakkında daha önce çıkarılmış bütün kararnamelerin iptal edilmesi ve yeni bir kararname çıkarılması koşulları ile zenginleştirme tesisi yatırımınız uygun görülmüştür.

Yatırımınızla ilgili Kararnamenin hazırlanabilmesi için yukarıda belirtilen koşullar hakkında mutabakat yazınızın 933 sayılı kanunun 6. maddesi ile değişik 6224 sayılı kanunun 8/b maddesi hükmü de göz önünde bulundurulur Bakanlığımıza tebliği gerekmektedir.

Bilgi edinilmesini rica ederiz...»

Ticaret Bakanlığı, yukarıda değindiğimiz doğrultuda, yerli tekeli burjuvazinin dolaylı olarak egemen olduğu ETİBANK ve SÜMERBANK gibi, devlet kuruluşları ile MAGNEZİT A.Ş.'nin ortaklığını istemektedir. Bununla birlikte magnezitin mamul hale getirilmesi için öneriler getirmekle de emperyalizmin bu alandaki yeni işlerliğine uyum sağlıyor. Yakın gelecekte tasarı halindeki bu girişimlerin, gerçekleşmesi doğal olacaktır...

Yunanistan örneğinden vardığımız bu sonuçlardan sonra yine bu ülkenin, magnezit üretimindeki sayısal verilerine geçiyoruz. Yunanistan, 1972 yılında, 931 458 tonluk ham magnezit üretimi ile dünya üretiminin yaklaşık % 6,5'ünü karşılamıştır. Ayrıca Yunanistan, 1972 yılında, 52891 ton kostik kalsine ve 250 791 ton sinter magnezit üretmiştir.

ABD

Dünyanın en büyük magnezit tüketicisi ülke olan ABD'de bugün yalnızca bir ham magnezit yatağı işletilmektedir. Bu da, spatik kristalen tipindeki Nevada/Gabbs yatağıdır. 1968 yılına kadar Washington/Clevelah yatağı da işletilmekte idi, ancak ithal edilen magnezit fiyatların bu ocaktaki

maliyetin altında olması nedeniyle 1968 yılında kapatılmıştır. Nevada/Gabbs yatağından çıkarılan cevher, ağır sıvı yöntemleri ile zenginleştirilmekte ve ardından kalsine edilmektedir. Üretim hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Minerals Yearbook (1972)'-ye göre BASINÇ Inc, Şirketi yatağının üretim kapasitesi 150000 ton/yıl MgC'ya eşdeğerlidir; bu da yaklaşık 350000 tonluk bir tüvenan magnezit üretimi demektir.

Yugoslavya

1972 yılında 422000 ton ham magnezit üreten Yugoslavya, bu değerle dünya üretiminin % 2,9'unu karşıladığı gibi aynı zamanda Yunanistan'dan sonra dünyanın ikinci büyük jelmagnezit üreticisi olmaktadır. Tüm yataklar, Belgrat'ın 180 km Güneyinde bulunan Kraljevo çevresinde toplanmıştır. Kraljevo'nun yakınındaki Bela Stena, Ilinjaca. Beli Karnen ve Rvati, bu yataklar en önemlileri ve en temiz cevher üretenleridir. Kraljevo'nun Kuzeybatısındaki Sumadija ve Güneyindeki Goles ve Dubovac yatakları da toplam üretime katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, aynı yörede bulunan Zlatibor, Ibar ve Strezouci bölgelerinde yapılan prospeksiyon çalışmaları olumlu sonuçlar vermiş ve yeni kaliteli cevher Veren magnezit yatakları bulunmuştur. Yugoslavya cevherlerinin hemen hemen tümü yüksek kaliteli olmasına karşın, yaklaşık her madende bir ağır sıvı zenginleştirme ve flotasyon tesisi bulunmaktadır. Bu da, flotasyonun magnezit ekonomisi için önemini bir kez daha kanıtlamaktadır. Üretilen magnezit konsantreleri, Kraljevo'daki kalsine tesislerine getirilmekte ve orada kalsine edilmektedir. Varolan kalsine magnezit kapasitesi 200000 ton/yıl olarak verilmektedir. Ayrıca elde edilen sinter magnezit, kalsinasyon tesisleri içindeki refrakter malzeme üretim tesislerinde işlenmekte ve dışarıya elden geldiğince mamul olarak pazarlanmaktadır. Bu konuda, tüm magnezit madenciliğini ve refrakter malzeme üretim endüstrisini elinde bulunduran tek devlet kuruluşu Magnohrom ile İngiliz piyasasının önemli refrakter malzeme üreticisi Gibbons Bros. Ltd. of Birmingham ile işbirliği antlaşması vardır. Yugoslavya magnezit ürünlerinin en önemli alıcıları. Batı Almanya, Belçika, ABD, Kanada, Büyük Britanya, Polonya ve İsveç'tir.

Brezilya

270000 tonluk bir üretimle, 1972 dünya üretiminin yaklaşık % 1,9'unu karşılayan Brezilya magnezit yatakları Bahia ve Ceara eyaletlerinde bulunur. Üretimin % 90'ndan çoğu Bahia'daki yataklardan karşılanmaktadır. Brezilya'da her iki magnezit yatağı tipine de rastlanır. Jelmagnezit yatakları Magnesita SA adlı emperyalist tekelin elinde olup, Bahia eyaletindeki Brumado çevresindedir. Toplam Brezilya magnezit üretiminin yaklaşık % 70'i bu yataktan karşılanmaktadır. Bu yatak sayesinde, Magnesita SA, refrakter malzeme üretimine elverişli sinler magnezit üreten sayılı kuruluşlardan birisidir. Bu kuruluşun sinler magnezit üretim kapasitesi 120000 ton/yıl olarak belirlenmiştir Brezilya'daki diğer yataklar kristalen tiptedir.

Hindistan

Geleneksel magnezit üreticilerinden biri olan Hindistan, 273 bin tonluk ürelimi ile 1972 dünya üretiminin % 1,9'unu karşılamışım Ülkenin tüm magnezit kaynakları, kristalen tiptedir ve Madras eyaletinin Salem bölgesinde bulunur. Genellikle % 4'ün üstünde SiO₂ içerirler. Zaten Hindistan magnezit

endüstrisinin amacı, ihracattan çok, yurtiçi demir - çelik endüstrisinin gereksinmesini karşılayıp döviz kaybını önlemekten ibarettir. Bu nedenle de, Hindistan magnezit madenciliği ve refrakter malzeme üretimi, aynı zamanda tüketici durumundaki çelik şirketlerinin elindedir. Üretimin ancak % 5 - 10'luk bir bölümü Avusturalya ve Japonya'ya ihraç edilir.

İspanya

1967 yılıyla birlikte gelişmeye başlayan İspanya magnezit madenciliğinin kaynakları iki ana bölgede toplanmıştır: Biri Kuzey İspanya'daki Navarra provansı, diğeri de Kuzeybatı İspanya'dır. En büyük yatak, ülkenin toplam üretiminin 2/3'ünden çoğunu karşılayan Navarra'daki Zubiri yatağıdır. Bu yatak, Batı Alman refrakter malzeme tröstü Didier'in alt kuruluşu Magnesitas Navarras S.A. şirketi tarafından işletilmekte ve elde edilen sinter magnezitin % 80'inden çoğu Batı Almanya ve İngiltere'ye ihraç edilmektedir, İspanya magnezit yatakları da kristalen tiptedir.

Bütün bu verilerden çıkan en önemli sonuç, bugün için en kıymetli magnezit çeşidi olan jelmagnezitin şu 4 ülke tarafından üretilmekte olduğudur (1972 yılı üretim değerleri ile) :

Yunanistan	931000 ton
Yugoslavya	422000 ton
Türkiye	336000 ton
Brezilya	250000 ton

olmak üzere, toplam 1,94 milyon tondur. Bu da dünya üretiminin % 13,5'u demektir. Böylece, Türkiye'nin toplam dünya üretimindeki payı % 2,3, toplam dünya jelmagnezit üretimindeki payı ise % 17,3 olmaktadır.

2.3 DÜNYA MAGNEZİT REZERVLERİ

Mineral Facts and Problems (1970), dünya magnezit rezervlerini, 1968 yılı sonu verileriyle 9,42 milyar ton olarak vermektedir. Bu rezervlerin aynı kaynağa göre ülkeler arasındaki dağılımı şu şekilde belirlenmiştir :

Çin Halk Cumhuriyeti	5000 Milyon ton
Kuzey Kore	3000 Milyon ton
Yeni Zelanda	600 Milyon ton
SSCB	395 Milyon ton
Hindistan	185 Milyon ton
Çekoslovakya	100 Milyon ton
Avusturya	75 Milyon ton
ABD	65 Milyon ton

1968 yılından sonra, buna ek olarak Brezilya'da 300 milyon ton, Sudan'da 240 milyon ton, Kanada'da 100 milyon ton ve SSCB'nin Doğu Sibirya'daki Saving bölgesinde 2000 milyon ton olmak üzere toplam 2640 milyon tonluk yeni bir rezerv daha saptanmıştır. Bunun yanında, İspanya, Yugoslavya ve Pakistan'da büyük, Meksika, İran, Filipinler, Avusturalya, Mısır ve Güney Afrika'da da 1 milyon tondan daha az magnezit rezervlerinin bulunduğu bilinmektedir. Ancak kesin değerler bilinmemektedir. Yugoslavya ve Yunanistan'daki toplam magnezit rezervleri 100 milyon ton olarak verilmektedir. Böylece ortaya 12,322 milyar tonluk bir toplam dünya rezervi çıkmaktadır ki, bu değer, yakın gelecekte dünyada, bir magnezit hammadde sorununun söz konusu olamayacağını göstermektedir.

Ancak jelmagnezit açısından önemli bir sorun vardır ve bu sorun, kolay

çözömlenebilecek bir nitelik taşımamaktadır : Toplam dünya rezervi içindeki bilinen jelmagnezit rezervlerinin oranını saptayacak olursak, % 0,0127 gibi çok az bir değer ortaya çıkmaktadır. Oysa, aynı tipteki cevherlerin dünya üretimindeki payı % 13,5 dolayında idi. Diğer bir deyimle, bu orandaki üretim sürdükçe, jelmagnezit rezervlerinin toplam rezervdeki oranı giderek azalacak ve pek yakın bir zamanda sona erme tehlikesi doğacaktır. Üretimdeki jelmagnezit oranı sabit yani jelmagnezit üretiminde yıllık % 10'luk bir artış (ki bu değer jelmagnezitin olumlu teknolojik kolaylıkları ve elde edilecek rafraakter malzeme kalitesinin yüksekliği açısından oldukça normaldir) kabul edilirse, varolan jelmagnezit rezervlerinin, 30 - 40 yıl sonra tükeneceği; diğer magnezit rezervleri ise bugünkü üretim ve % 6'lık bir artış hızı ile dünya gereksinmesini en az 150 yıl karşılayabileceği söylenebilir.

Bütün bunlara ek olarak, deniz suyunun bitmeyen bir magnezyum kaynağı olduğunu ve başka magnezyum kaynakları olarak dünyada 5 milyon ton brusit Mg (OH)₂ rezervi ile, ABD Great Salt Lake sularında 630 milyon ton MgCl₂ olduğunu belirtmek de gerekir. Jelmagnezit rezervlerinin spatik magnezit rezervlerine göre kısıtlı oluşu ve dünya magnezit üretimindeki oranının giderek artarak bu oranı görel olarak düşürmesi, Jelmagnezit fiyatlarını ve onun önemini büyük ölçüde etkileyecektir. Teknolojisinin daha kolay ve daha az masraflı oluşu ve elde edilen refrakter ürünleri kalitesinin çok daha yüksek oluşu, bu yöndeki gelişmeyi daha da hızlandıracak, jelmagneziti çok değerli bir hammadde durumuna getirecektir.

Rezerv konusunun biraz daha irdelenmesinde yarar vardır sanırız... Konuya genelinden yaklaşmak için; rezervin içeriğini ya da genel bir tanımını yapmamız gerekli olmaktadır. Bir başka adı, görünür maden potansiyeli olan rezerv; «...varlığı ve miktarı çeşitli yöntemlerle kanıtlanmış ve o günkü koşullarda ekonomik olarak işletilebilecek cevher miktarıdır...» Rezervin saptanması için de özellikle söz konusu madene ilişkin jeolojik potansiyelin ortaya çıkarılması gerekliliği de ortadadır. Madencilik sanayiinin, en riskli ve en masraflı aşamaları, bu ilk iki aşamadır. Her iki aşamada da büyük sermaye ve ileri teknoloji gerekir. Tüm bu büyük sermaye ve ileri teknoloji isteyen rezerv saptama aşamaları, geri bırakılmış ülke tekeli burjuvalarının pek istekli olmadıkları girişimler olarak kabul edilir. Bu, hem kısa sürede büyük kârlar sağlamaması nedeniyle böyledir; hem de, bu aşamalarda gerekli sermaye birikimleri de yoktur... İşte bu nedenlerden dolayı uluslararası tekeli burjuvazileri ile geri bırakılmış ülke burjuvazileri olanaklarını birleştirirler. Bir yandan yeraltı kaynakları, diğer yandan da sermaye ve teknoloji sunulur... Böylece geri bırakılmış ülkelerin emekçi halklarının olan doğal kaynaklar üzerindeki sömürü başlar... Rezerv saptama olgusu emperyalist tekeller için oldukça önemlidir;

«Madencilik alanında üretimde ve dağıtımda tekel durumunda olmanın temel koşullarından biri, maden rezervleri üzerinde denetim kurmaktır. Bunu en açık şekilde petrol üretim ve dağıtımında görüyoruz. Endüstride tekel niteliğinin kaynağı sermaye büyüklüğü ve üretim teknolojisidir. Madencilikte ise tekel durumu, üretim alanı üzerindeki ayrıcalıklara dayanır. Bu nedenle tekel niteliğini sürdürmeye çalışan şirket, faaliyette bulunduğu alanda yeni rezervler ortaya çıkması ve bu rezervlerin kendi denetimi altında olmaması halinde gücünü yitirir. Tekel niteliğini sürdürmeye çalışan maden şirketi, yeni rezervleri kendi denetimi altına almak zorundadır. Bunun ise iki nedeni vardır : — Bu rezervlerden daha ucuz cevher elde ederek, maliyetleri, yani kârı belirleyen üç öğeden (maliyet, artık - değer ve tekel kârı) birincisini düşürerek

kârı arttırmaktır.

— Bu rezervlerin başka şirketlerin denetimi altına girmesini önlemek, başka rakip şirketlerin gelişimini engellemek ve piyasadaki tekel niteliğini sağlamlaştırmak. Bu ise kâr üzerinde etken olan üç öğeden tekel kârını etkiler.

Dünyanın bir çok yerinde maden rezervleri üzerinde denetim kurmanın diğer bir sonucu ise, gerek işçiler, gerek elde edilen ayrıcalıklar karşılığında, bazı şeyler ödenmesi gereken hükümetler karşısında güçlü olmaktır. Bir maden tekelinin dünyanın bir çok yerinde rezervleri varsa ve bir bölgedeki üretime bağlı değilse, bu bölgedeki işçilerin ücret artış taleplerine ya da hükümetlerin vergi uygulamalarına çok daha rahat direnir ve maliyetlerini bu şekilde daha düşürerek ya da hiç olmazsa artmasını engelleyerek kârını artırır. Görüldüğü gibi, emperyalist maden tekellerinin yeni alanları kendi denetimleri altında almakta büyük kârları vardır.»

Rezerv, yani görünür maden potansiyeli açısından dünya ülkelerini; yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı belirli bir sıralamaya koyamıyoruz. Geri bıraktırmış ülke halkları kendi yeraltı kaynaklarının rezervi konusunda bilgisiz olabilmelerine karşın, emperyalist tekeller bu ülkelerin rezervi konusunda gereğince bilgilidirler. Bu bilgilenmeleri sonucudur ki üretim ve pazarlama denetimi yapabilmektedirler... İşte bu nedenledir ki, yukarıda verdiğimiz değerler, kaba yaklaşımlardır. Bu noktada rezerv olgusunun dinamik niteliği de göz önüne alınması gerekmektedir. Üretim araçlarının gelişmişlik düzeyine bağlı olarak, bugün için rezerv niteliğinde görülmeyen (işletildiğinde ekonomik olamayacak) bir maden yatağı, örneğin on yıl sonra, üretim araçlarının gelişmesiyle rezerv kapsamına alınabilir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'de magnezit rezervlerinin büyük boyutlarda olduğunu söylemek olasıdır. Çünkü bugün için 56,6 milyon olarak gösterilen magnezit rezervimizin (ki bu değer nereden kaynaklandığı kesinlikle belirtilmiyor), yapılacak genel bir rezerv bulma çalışması ile, bu değer çok üstünde bir değere ulaşabileceği tahmin edilebilir. Ancak burada önemli olan jelmagnezit türün, genel magnezit rezervi içinde az olduğu ve korkunç bir üretimle yakın gelecekte tükenebileceği gerçeğidir. Yukarıda da değinildiği gibi, gerek işlenmesinin kolay ve ucuz olması, gerekse bu magnezitten yapılan refrakter ürünlerin kalitesinin çok daha yüksek oluşu, bu yöndeki gelişmeyi daha da hızlandıracaktır. Ve jelmagneziti çok değerli bir hammadde durumuna getirecektir. Bu olgu ise jelmagnezit kaynağımızın, emperyalist tekellerce daha fazla talan edilmesini doğuracaktır.

2.4. MAGNEZİT PAZARLAMASI VE DÜNYA MAGNEZİT FİYATLARI

Hammadde olarak magnezit, piyasaya genellikle şu ticarî şekillerde arz edilmektedir :

- Ham parça magnezit,
- Öğütülmüş kostik kalsine magnezit,
- Normal sinler magnezit tozu,
- Refrakterler magnezit (pelletlenmiş, briketlenmiş, veya çift sinterlenmiş şekilde),
- Refrakter malzeme halinde.

Magnezit çok seyrek hallerde ham olarak satışa arz edilir. Bugün, yıllık üretimleri birkaç bin tondan ileri gitmeyen birkaç ülke ve Türkiye'den başka magnezitini ham olarak pazarlayan ülke yoktur. Daha önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, günümüzde emperyalizmin yeni işlerliği gereği, ham

magnezit bir yana, sinterleşmenin de ötesinde refrakter malzeme halinde satışa arz edilme yönünde olduğunu söyleyebilmekteyiz. Bugün Avusturya, büyük bir magnezit üreticisi olması yanında önemli bir sinter magnezit ithalâtçısı ve fakat büyük bir refrakter malzeme ihracatçısı durumundadır. Avusturya'nın genel üretim politikası, iki önemli tekeli vasıtasıyla, Türkiye ve Yunanistan'daki önemi gittikçe artan jelmagnezit kaynaklarına el atmak ve buradan elde ettiği değerli sinter magnezitlerden kaliteli refrakter malzeme üreterek Avrupa piyasasını elinde bulundurmaktır.

Yunanistan'da, B. Almanya - ABD ve Yunan sermayelerinden oluşan bir ortaklığın (Scalistri gurubunun girişimini anımsayalım) magnezit ürünlerini sinterleşmiş şekliinden çok, mamul madde olarak pazarlamak yönlü bir projeye yöneldiğini önceki bölümlerde belirtmiş, Türkiye'de de böylesi bir girişimin ilk kıpırtılarının görüldüğünü vurgulamıştık. Jelmagnezit yatakları yönünden zengin olan Yugoslavya da, Yunanistan'da olduğu gibi, aynı yolu izlemiş, İngiliz Gibbons ile işbirliği yaparak, elindeki zengin kaynakları, emperyalist tekellere teslim etmiştir. Magnezit ve magnezitin fiyatları hakkında gerçek bilgiler oldukça kısıtlıdır. Verilen ve yayınlanan değerler, çokluk gerçeği yansıtmamaktadır. Bunun en önemli nedeni, hammadde kaynaklarının büyük çoğunluğunun, rezerv denetiminden pazarlamaya dek emperyalist tekellerin elinde bulunması ve magnezit fiyatlarını diledikleri gibi ayarlayabilmeleridir. Bu ayarlamaların temelinde ise; «tekel kârı» gerçekçiliğinin yattığını yeterince vurguladığımızdan, burada yeniden sözünü etmeyeceğiz. Ancak daha önce belirtilenlere, kaynak ülkelerde yatırım yapan emperyalist tekellerin, fiyatları düşük tutmalarına ek olarak, vergi tasarruflarına da gittiklerini eklemek durumundayız..

Magnezit ve magnezit ürünleri kadar, fiyatları ile kalitesi arasında sıkı ilişki bulunan başka bir hammadde çeşidi yok gibidir. Fiyatlandırmada tekellerin fiyat ayarlayabilme etkinlikleri yanında; genelde, «iyi kalite/ çok para» ilkesi egemendir. Burada, ilk ağızda akla gelebilecek, fiyatlandırmayı belirleyen etkenlerin, fiyattaki sayısal etkileri, lam olarak bilinmemektedir. Bunlar, genellikle, özel antlaşmalarla belirlenmektedir. Elimizdeki bilgilere göre, kostik kalsine magnezit fiyatları, 1971 yılında 49,2 - 67,2 dolar, 1972 - 1973 yıllarında ise 51, 6 - 7,0 dolar/ton (CİF Avrupa Limanı) arasında işlem görmüştür. Öğütülmüş sinler magnezit tozu, 1971 - 72 yıllarında CİF Avrupa Limanı olmak üzere 72, 4 - 85,3 dolar/ton ve 1973 yılında da 90,4 - 85,3 dolar/ton arasında değişmiştir. Pelletlenmiş refrakter tuğla sinter magnezit ise, 1971 - 72 yıllarında 106,1 -120,2 dolar/ton ve 1973 yılında da 124,4-147,8 dolar/ton CİF Avrupa Limanı üzerinden alıcı bulmuştur. Oysa, refrakter tuğla magnezitinin 1968 yılı ortalama fiyatının 44,5 dolar/ton olduğu düşünülürse fiyatların 1973 yılında 3 katına çıktığı ve hatta Industrial Minerals Mayıs 1974 sayısında yayınlanan 185 - 206 dolarlık 1974 yılı fiyatlarıyla karşılaştırılırsa, bu artışın 4 katı bile geçtiği ortaya çıkmaktadır. Artık, bir ton kaliteli sinter magnezit, bugün 100 kg. elektrolitik bakır kadar değerli bir hammadde haline gelmiştir. Refrakter tuğla fiyatları hakkındaki bilgilerimiz de kısıtlıdır. Ancak, tuğlaların çeşitli fiziksel, kimyasal ve mekanik özelliklerine bağlı olmakla birlikte, fiyatların sinter magnezit fiyatlarının 4-5 katı dolayında olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, 1973 yılında Türkiye, 1005 liradan (70 dolar) dışarıya sinter magnezit ihraç ederken, aynı yıl tonu ortalama 5177 liradan (364 dolar) magnezit tuğlası satın almıştır.

Son iki yıl içinde magnezit ve özellikle refrakter nitelik taşıyan magnezit ürünlerinin fiyatlarındaki artışları başlıca şu nedenlere bağlayabiliriz :

- Dünya emperyalist - kapitalist sistemindeki büyük boyutlu enflasyon,
- Tekellerin fiyat ayarlamaları,
- Jelmagnezit kökenli ürünlere karşı talebin artması; ki bu da çelik üretim yöntemlerindeki gelişmeye ve bu tür magnezit ürünlerinin daha kaliteli malzeme üretimine elverişli olması nedeni ile, demir - çelik üretim maliyetlerini düşürücü bir etken olmasına dayanmaktadır,
- 1973 yılı sonlarında ortaya çıkan enerji sorunu sonucunda, enerji pahalılaşmış ve teknolojisi büyük ölçüde enerji tüketimine dayanan magnezit ürünlerinin maliyeti de artmıştır. Ancak bu maliyet artışı, özellikle deniz suyu kökenli ürünlere daha yüksek olmuş ve dolayısıyla Jelmagnezit kökenli ürünlere olan talebi arttırmıştır. Ayrıca artan taşıma ücretleri fiyatları artırıcı önemli bir etken olmuştur.

2.5. DÜNYA DENİZ, GÖL SUYU İLE SONDAJ ERİYİKLERİNDEN MAGNEZİT ÜRETİMİ

Dünya deniz suyu, göl suyu ve sondaj eriyiğinden elde edilen magnezyum, MgO eşdeğeri olarak Tablo : 3'de sunulmuştur. Buna göre :

- Dünyada 9 ülkede deniz suyundan, 3 ülkede göl suyundan ve 1 ülkede de sondaj eriyiklerinden magnezit ve bileşikleri üretilmektedir.
- Toplam deniz suyundan magnezit üretiminin 1/3'ünden fazlası Japonya'da (% 35), 1/4'üne yakın bölümü ABD ve 1/8'i de (% 14,0) İngiltere'de üretilmektedir. Diğer ülkelerin toplam üretimdeki payı, % 27 olmaktadır. Görüldüğü gibi, başta deniz suyundan olmak üzere, göl suyu ve sondaj eriyiklerinden magnezit üretiminin tümüne yakın kısmı emperyalist - kapitalist sisteme bağlı ülkelere gerçekleştirilmiştir.

Bu olgu önemli bir gerçeği gözler önüne sermektedir : EMPERYALİST ÜLKELER, MADENSEL HAMMADDELER AÇISINDAN BİRER YOKLAR ÜLKESİ KONUMUNA GELMİŞLERDİR... Tüketim alanlarının giderek artması ve genişlemesi, sanayilerinin kanı olan madensel hammaddelere gereksinmelerini büyük bir hızla arttırmıştır. Buna karşılık, kendi doğal kaynakları büyük bir oranda tükenmiş ve giderek madensel hammaddeler açısından dışa bağımlı olmalarını getirmiştir. Dokuz ana madensel ve endüstriyel hammaddeye göre, emperyalist ülke ve ülkeler topluluklarının ithalât gereksinmelerinin, bir başka deyişle dışa bağımlılıklarının tarihsel evrimi, bu konudaki yargımızı kanıtlar niteliktedir.

Tablo: 3 Dünya deniz suyu, göl suyu ve sondaj eriyiklerinden magnezyum ve bileşikleri üretimi (1000 ton MgO eşdeğeri olarak).

Ülke Üret.	Deniz suyu		Göl suyu		Sondaj eriyiği	
	Kapasite	1972Üretimi	1972Kap.	Üret.	1972Kap.	
Japonya	745	635				
ABD	660	430	175	(?)	430	255
İngiltere	250	250				
İtalya	180					
Norveç	120	120				
SSCB	100	100				

İrlanda	75	75					
Meksika	50	50		50		50	
İsrail	—	—	50		50		
Kanada	30	—					
Toplam	2210	1780	275		(?)	430	255

Kaynak : Mineral Yearbook (1972)

Industrial Minerals (1967 -1974)

Not: Üretim değerleri tahminidir

Boksit, Bakır, Demir, Kurşun, Magnezit, Nikel, Fosfor, Kalay ve Çinkoyu içeren bu sayısal değerlendirmeye göre;

«ABD'nin dışa bağımlılığı, 30 yıllık bir tarihsel dönem içerisinde fazla bir değişim göstermemektedir. Ancak genelde durum bu iken, özelde, yani tek tek metallerde farklı bir gelişim, gözlenen bir olgu. Örneğin, Boksit Magnezit, Nikel ve Kalay cevherlerinde, bu ülke % 100 dışa bağımlı bulunmaktadır.

Japonya için durum, oldukça ilginç... 1950 yılında, yani İkinci Paylaşım Savaşı'ndan yenik düşmüş Japonya'nın dışa bağımlılık yüzdesi % 17 iken, 1960'da korkunç denecek bir hızla % 72'ye, 1970 yılında % 89'a çıkmış 1980 yılında ise % 95'e çıkması beklenmektedir.

Gelelim Batı Avrupa'ya... Batı Avrupa'nın da Japonya'dan geri kalır bir durumu yoktur. Genel olarak 1950 yılında % 65 oranında dışa bağımlı iken, bu oran 1980 yılında % 83'e yükselecektir; ki bu olgu Batı Avrupa ülkelerinin, gün geçtikçe madensel hammaddeler açısından, dışa bağımlılığının arttığını ve artacağını kanıtlamaktadır. Bunlara, bir de Bor Mineralleri, Barit, Magnezit gibi cevher türlerindeki % 100'e yakın dışa bağımlılıkları eklenirse, bu ülkelerin gün geçtikçe yoklar ülkesi olma yolunda hızla ilerlediği ortaya çıkar...»

Bu bağımlılığın artması, emperyalist - kapitalist ülkelerin, eskiden beri sömürmekte oldukları geri bıraktırmış ülkelerin yeraltı kaynaklarına daha yoğun saldırılarını getirmiştir. Ancak, geri bıraktırmış ülke halklarının doğal kaynaklarına sahip çıkma ve onları kendi çıkarları doğrultusunda kullanma yönlü baş kaldırırları, emperyalist ülkeleri, karasal kaynaklardan, başka kaynaklara gitmeye zorunlu kılmıştır. Nitekim denizlerin dünya manganez, bakır, nikel, kobalt, vanadyum ve molibden tüketimlerini binlerce yıl karşılayacak zenginliğe sahip olduğu kanıtlanmıştır. Özellikle dünya petrol rezervinin görünür % 17,5'unun muhtemel % 24'ünün, mümkünün ise % 49'unun denizlerde

olduğunun saptanması, emperyalist ülkelerin sınır tanımaz bir şekilde denizlere saldırmasını doğurmuştur (Bu olgu, bu ülkelerin, geri bıraktırmış ülkelerin karasal kaynaklarından yararlanma girişimlerinin azaldığı anlamına gelmemelidir).

Geneldeki bu değişim, magnezitte de görülmüştür. Bir yandan artan magnezit tüketimi, öte yandan azalan magnezit yatakları nedeniyle, emperyalist ülkeler de deniz suyundan magnezit üretimi sürecini hızlandırmıştır... Diğer denizsel kaynaklardan farklı olan magnezit, doğrudan doğruya deniz suyunun kendinden elde edilmektedir. Ancak ileri teknoloji isteyen ve oldukça masraflı olan bu üretim yöntemi, diğer yandan belirli olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Deniz suyundan elde edilen magnezitten üretilen refrakter malzemenin, karasal kaynaklı refrakter malzemedan daha az dayanıklı olması sonucu, özellikle jelmagnezitin önemini büyük ölçüde arttırmıştır. Diğer yandan, dünya deniz suyundan

magnezyum ve bileşikleri üretim kapasitesi 2.210 milyon ton olmasına karşın, 1972 yılında 1.8 milyon ton üretilmiştir. Diğer bir deyimle kapasitenin ancak % 80'i gerçekleştirilebilmiştir. Bu oran, sondaj eriyiklerinde ise daha düşük (% 60) olmuştur. Great Salt Lake'den magnezyum üretiminde de teknolojik güçlüklerin yanında ekonomik güçlüklerle karşılaşıldığı bilinmektedir (Industrial Minerals, Mayıs 1974 ve Mining Annual Rev. 1974). Bütün bunlar, bir başka açıdan, deniz suyu magnezyum ürünlerinin çeşitli teknolojik ve ekonomik nedenlerle hiç olmazsa jelmagnezit kökenli ürünlere göre önemini az da olsa yitirmekte olduğunu kanıtlamaktadır. Üstelik bazı üretim tesisleri de, rekabet olanaklarını kaybetmeleri nedeni ile etkinliklerine son vermek zorunda kalmışlardır. Ancak, deniz suyu ve sondaj eriyiklerini kaynak olarak öngören bazı projelerin de varolduğunu belirtelim.

2.6. DÜNYA METALİK MAGNEZYUM ÜRETİMİ

Tablo 4' de dünya metalik magnezyum üretiminin ülkelere göre dağılımı sunulmuştur. Buna göre 1967 yılında 186500 ton olan dünya üretimi, 1972 yılında 44000 ton artarak 230500 tona ulaşmıştır. Üretimin yarısına yakın bir bölümü, ABD tarafından karşılanmaktadır. Onu % 21'lik bir oranla SSCB, % 15,5'luk bir oranla da Norveç izlemektedir. Dünya tüketiminin 1/3'ünden fazlasını tüketen Ortak Pazar ülkelerinin toplam üretimdeki oranlarının % 7'yi bulmaması ilginçtir. Ortak Pazar ülkeleri, gereksinmelerinin bir kısmını Norveç'ten, bir kısmını da ABD'den karşılamaktadır. Ancak, özellikle Norveç'deki üretim ve ABD'den ihracat, gereksinmeyi, güçlükle karşıladığından, Norveç'teki kuruluş yeni yatırımlara yönelmiş bulunmaktadır. Ortak Pazar ülkeleri, gereksinmelerinin belirli bir bölümünü de ikincil üretimle karşılamaktadırlar, ikincil üretim, hurdalardaki magnezyumun belirli yöntemlerle elde edilmesinden ibarettir ve dünya magnezyum gereksinmesinin karşılanmasında önemli bir rol oynar. Örneğin, en büyük üretici ve tüketici ABD'de 1970 yılında 12042 ton, 1971'de 14703 ton ve 1972'de de 15662 ton metalik magnezyum bu yöntemle elde edilmiştir. Böylece ikinci üretim, toplam üretimin söz konusu yıllar arasında giderek artarak % 9,7-11,4'ünü oluşturmuştur.

Tablo 4: Dünya metalik magnezyum üretiminin ülkelere göre dağılımı (1000 ton)

Ülke	1967	1968	1969	1970	1971	1972
ABD	88,4	89,2	90,6	101,6	112,0	109,6
SSCB	40,0	42,0	45,0	45,0	45,0	50,0
Norveç	30,5	31,3	31,1	35,3	36,1	36,5
Japonya	6,7	5,7	9,4	10,3	9,7	10,9
İtalya 6,3	7,4	7,1	7,6	8,4	9,1	
Fransa	4,2	4,5	4,4	4,6	7,0	6,8
Kanada	9,1	10,1	10,6	9,4	6,6	5,3
Çin Cum.	1,0	1,0	1,0	1,0	2,0	2,0
Polonya	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Toplam	186,5	191,5	199,5	225,1	227,1	230,5

Kaynak: Metal İstatistik (1974)

Özetleyecek olursak, varolan 4 magnezyum ve magnezyum bileşiği kaynağından (ham magnezit, denizsuyu, göl suyu ve sondaj eriyikleri),

örneğin, 1972 yılında 9,075 milyon MgO eşdeğeri bir üretim sağlanmıştır. Bu üretimin;

% 64,5'u kristalen magnezit yataklarından,

% 20,2'si deniz ve göl suyundan,

% 11,3'ü jelmagnezit yataklarından,

% 4,0'ı da sondaj eriyiklerinden elde edilmiştir.

Tüm kaynakları kapsayan ülkelere göre bir değerlendirme yapmak gerekirse ortaya şu sıralama çıkmaktadır :

SSCB	%	16,4
Çekoslovakya	%	16,2
Kuzey Kore	%	8,0
Japonya	%	7,2
Avusturya	%	6,6
ABD	%	6,0

Türkiye ise bu sıralamada % 1,7'lik bir oranla 10'uncu gelmektedir. Deniz suyundan gerçekleştirdikleri üretim sayesinde, hiçbir doğal magnezit kaynağı olmayan İngiltere ve Japonya, bu sıralamada Türkiye'yi geride bırakmışlardır. Ayrıca, deniz ve göl suyundan magnezit üretimi sayesinde, İrlanda, İngiltere, Japonya, Norveç, İtalya, Meksika ve İsrail gibi ülkeler, hiçbir doğal magnezit kaynağına sahip olmadıkları halde, magnezit üretici ve hattâ ihraç edici ülkeler durumuna gelmişlerdir.

2.7. MAGNEZİT VE ÇOKULUSLU TEKELLER

Hammadde üretiminin ülkelere göre incelenmesinin, tüm ekonomik ilişkilerin ortaya çıkarılması yönünden yeterli olmadığı, bundan önce, birçok kez belirtilmişti. Örneğin herhangi bir ülkede, herhangi bir miktarda bir hammadde çeşidi üretildiği söylendiğinde, o üretimden tüm o ülkenin yararlandığı anlamı yanında, o hammadde kaynaklarının o ülke halkının tasarrufunda imiş gibi bir anlam ortaya çıkmaktadır. Oysa gerçek hiç de öyle değildir. Çeşitli örneklerle de gösterilebileceği gibi, gerek ekonomik değerlendirme ve gerekse tasarruf tümüyle onu işleten şirkete ait olmaktadır. Hele bu şirket, çokuluslu bir yapıya sahipse...

İşte bu bölümde, magnezit alanında dünyadaki başlıca emperyalist tekellerden, bir başka deyişle çokuluslu şirketlerden söz edeceğiz. Konuya girmeden önce, çokuluslu şirketlerin biraz yakından tanınması yararlı olacaktır sanırız.

«Emperyalizm, dünya ekonomisinin gelişiminde bir aşama olarak tanımlanabilir. Bu aşamada: (a) endüstri malları için olan dünya pazarında ileri kapitalist ülkeler rekabet halindedir; (b) tekelci sermaye, hakim sermaye şeklindedir; (c) birikim sürecinin zıtlaşmaları öyle bir derecede olgunlaşmıştır ki, sermaye ihracı dünya ekonomik ilişkilerinin gözebatan özelliğidir. Bu temel ekonomik koşulların bir sonucu olarak iki özellik daha ortaya çıkmıştır: (d) dünya pazarında birbirinin ardısına, boğaz boğaza düşmanlık ve uluslararası tekelci birleşmelere yol açan ciddi rekabet ve (e) dünyanın işgal edilmemiş yerlerinin, önde gelen kapitalist güçler (ve onların uyduları) tarafından paylaşılması.»

Kısaca emperyalizmin belirleyici nitelikleri böyle olmakla birlikte, dönemsel (biçimsel) farklılıklarını da bilmek zorundayız.

«Emperyalizmin sömürü yöntemlerinde, 2. Paylaşım Savaşından sonra, özde hiçbir değişiklik olmamıştır. Emperyalist sömürü, genel anlamda, emperyalizmin genel bunalımının bütün dönemlerinde aynıdır. Bunalım

dönemlerini birbirinden ayıran temel kıstas, emperyalist sömürü yöntemlerinin görelî ağırlığının değışmesi ve emperyalistler arasındaki ilişkilerde meydana gelen değışikliklerdir. Örneğın, emperyalizmin genel bunalımının 1 ve 2. dönemlerinde, borç vermenin önde gelen amacı faiz geliri iken, günümüzde bir yandan genel olarak emperyalist - kapitalist sistemlerden kopmaların önlenmesi, diğeri yandan başka emperyalist sömürü yöntemlerinin pekiştirilmesidir.»

«2. Paylaşım Savaşı'ndan sonra emperyalist -kapitalist sistemi etkileyen önemli değışiklikler oldu; Elektronik, kimya, atom enerjisi, v.b. alanlarda bilimsel ve teknolojik devrim şeklinde isimlendirilen büyük bir atılım görüldü. Bunun sonucunda üretkenlik ve pazara sürülen mal miktarı büyük ölçüde arttı.

Sermayenin merkezileşmesi ve ona bağılı olarak da yoğunlaşması arttı, eskiden etkinlikleri genellikle bir tek mal ve ülkeyle sınırlı kalmış olan şirketlerin ağır bastığı ekonomi, yerini çok uluslu denilen ve kârını bütün dünya ölçüsündeki etkinlikleri çerçevesinde azamileştiren şirketlere bıraktı. Buna bağılı olarak da uluslararası iş bölümü ve işbölümünün sonucu olan karşılıklı bağımlılık arttı.

Bunun bir başka sonucu ise, emperyalist - kapitalist sistemin daha da hassaslaşması, sistemin herhangi bir yerinde meydana gelen aksaklığın hızla bütün sisteme yansması oldu (A.B.Ç.).»

Şimdi bu olgunun, yani çokuluslu tekeller olgusunun, magnezit alanında nasıl belirdeğini, eldeki kısıtlı bilgilere dayanarak (Çünkü bu tür bilgiler genellikle gizli tutulur) açıklamaya çalışacağız. Bunun için de, çokuluslu tekellerin tanıtılmasından başlamak doğru olacaktır :

U.S. Refractories Gurubu :

Sermayesi ve gerçek ekonomik ilişkileri hakkında çok az bilgi bulunan bu kuruluş, tam bir çokuluslu şirket niteliğindedir. Sermaye ve yönetimi, dünyanın en eski maden şirketlerinden General Mining Co. ve madencilikte dünyanın hâlen en büyük çok uluslu maden şirketi Anglo American Co'ya kadar dayanmaktadır. ABD'nin en büyük perlit kuruluşu ve ABD perlit üretiminin % 70'inden fazlasını karşılayan Grefco Inc. de U.S. Refractories gurubuna dahildir. Bu gurubun dünyanın dört bir tarafına dağılmış 50'den fazla alt kuruluşu ve iştiraki vardır. Bunlardan magnezyum ve bazik refrakter malzeme sektöründeki en önemlileri ve dünya magnezit endüstrisine katkıları şu şekildedir.

Avusturya

Oesterreichisch - Amerikanisch Magnesit A. G. (OEMAG) :
1908 yılından beri magnezit sektöründe etkinlikte bulunan bu şirketin Avusturya'da çeşitli maden yatakları ve Radenthein, Hochfilzen ve Ferndorf'ta olmak üzere 3 ayrı tesisi vardır. 1972 yıl üretim kapasitesi 250000 ton/yıl sinler ve 50000 ton/yıl kostik kalsine magnezit olarak verilmektedir. Bunun yanında, OEMAG, Avrupa'nın en büyük refrakter malzeme üreticilerinden biridir. 35'den fazla ülkeye refrakter malzeme ihraç etmektedir. Bugün U.S. Refractories gurubunun en büyük kuruluşu haline gelmiştir. Zaten bu nedenle, U.S. Refractories, dış ülkelerdeki yatırımlarını bu kuruluş vasıtasıyla gerçekleştirmektedir.

Yunanistan

Magnomin ve General Mining Co.

İki ayrı kuruluş gibi hareket eden bu kuruluş, gerçekte U.S. Refractories'in en büyük kuruluşu OEMAG'ın yüksek kaliteli refrakter malzeme için gerekli jelmagnezit gerekmesini karşılamaktadır. Kalkidik yarımadasının en büyük ve en iyi yatakları bu iki kuruluşun elindedir; bunlardan Vavdos'da ilk kez jelmagnezit flotasyonu uygulanmıştır. 1972 yılı üretim kapasiteleri 55000 ton sinter ve 30000 ton/yıl kostik kalsine magnezittir.

İsrail

Dead Sea Periclase Ltd.

U.S. Refractories gurubunun OEMAG vasıtasıyla İsrail Chemicals Co. ile ortaklaşa kurduğu bu şirket, Ölü Deniz'den potas üretiminde yan ürün olarak magnezya üretmektedir. Yıllık üretim kapasitesi 50 000 ton/yıl sinter + kostik kalsine magnezittir.

Batı Almanya

Deutsche Heraklith G.m.b.H. Simbach

Magnezit tozundan elde edilen ve «Heraklith» adı verilen bir izolasyon maddesi üretimi için kurulmuştur. Magnezit ihtiyacı OEMAG'ın Avusturya'daki tesislerinden karşılanmaktadır.

Meksika

Ouimica del Mar SA

Deniz suyundan magnezya üreten kuruluşta, gurubun % 50'ye yakın hissesi vardır. Yıllık üretim kapasitesi 50000 ton/yıl dolayındadır.

İngiltere

Anglo - Austrian Magnesite Co.

Gurubun İngiltere'deki pazarlayıcısı bir ajans niteliğindedir; 4,3 milyar dolarlık bir ciro ile dünyanın 40'inci büyük şirketi British Steel Co. ile sıkı işbirliği yapmaktadır.

U.S. Refractories Gurubu ve alt kuruluşları hakkında bilgilen bir şekilde toplayarak, çokulusluluğu ve bu olgunun belirli özelliklerini açık bir biçimde görmek mümkündür.

U.S. Refractories Gurubu, Anglo - American Co. ve General Mining Co. gibi madencilik alanında çokuluslu birer tekel olan kuruluşların bir alt kuruluşudur. Başka bir deyişle, bu iki dev kuruluşun magnezit alanındaki alt kuruluşudur.

U.S. Refractories Gurubu, salt magnezit alanında etkinlik göstermemekte, GREFCO INC. alt kuruluşuyla perlit alanında da etkinlik göstermektedir.

U.S. Refractories Gurubu, alt kuruluşu olan OEMAG kanalıyla Avrupa'nın birden çok ülkesinde magnezit dalında ortak yatırımları vardır. (ULUSLARARASI TEKELCİ BİRLEŞİM)

U.S. Refractories Gurubu, magnezitin üretiminden pazarlamasına kadar tüm ara basamaklarda tekeldir.

Şimdi de bir başka gurubu, ülkemizin de içinde bulunduğu büyük bir çokuluslu tekeli, bilgilerimizin elverdiği oranda tanıtmaya çalışalım;

Veltscher Magnesitwerke A.G.

Dünya'nın en eski magnezit üreticisi olan Veitscher, ismi bilinmeyen çeşitli «denizaşırı» şirketlerin iştirakinden oluşan bir kuruluştur (Industrial Minerals, Kasım 1967). Bu konuda yayınlanmış bilgi, bir İsviçre şirketi olan Magnesia SA'nın, kuruluşu % 50'den çok hisseye sahip olduğu ve Avusturya iştirakinin Laenderbank Wien vasıtasıyla azınlık teşkil ettiği. Magnesia SA'nın ise Fransız büyük çelik üreticileri ile ilişkili bir holding kuruluşu olduğu sanılmaktadır. (Industrial Mineral, Kasım 1967). Ayrıca, az da olsa Batı Alman ve Amerikan iştirakinin varlığı tahmin edilmektedir, ancak kimlik ve sayısal oranlar hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Veitscher, aynı zamanda Avusturya'nın en büyük magnezit üreticisidir; çeşitli yatakları ve toplam üretim kapasitesi 300000 ton sinler ve 150.000 ton kostik kalsine magnezit, olan 4 ayrı tesisi (Bretenau, Trieben, Veitsch ve Kraubath) vardır. Steiermark'taki Kraubath ve Obersdorf yatakları ise bir alt kuruluş olan Steirische Magnesit - Industrip AG tarafından işletilmektedir. Ancak buradan yalnızca kostik kalsine magnezit üretimi yapılmaktadır. Ana kuruluşun diğer ülkelerdeki iştirakleri şunlardır :

Türkiye

Magnezit A. Ş.

20 milyon TL sermayeli bu kuruluş, özellikle Eskişehir çevresinde çok sayıda magnezit yatağı ve yine aynı şehirde toplam kapasitesi 50000 ton/yıl olan kalsinasyon fırınları vardır. Kuruluş, kendi madensel üretiminin yanında, çevredeki madencilerin ham magnezitlerini satın alarak kalsine etmektedir. 1972 yılı üretimi 178156 ton tüvenan magnezit ve 35535 ton sinler magnezit olmuştur. Kuruluş, Veitscher'in Avusturya'daki yüksek kaliteli refrakter malzeme üretimi için gerekli hammaddeyi sağlamaktadır.

İsviçre

Magnesia A.G.

Veitscher'in ana kuruluşu olan bu şirket, aynı zamanda Veitscher ürünlerinin pazarlamasını da gerçekleştirmektedir.

Batı Almanya

Brohltal AG für Stein - und Tonindustrie

Refrakter malzeme üreticisi bu kuruluştaki Veitscher'in hissesi % 33'dür.

İngiltere

Capital Refractories Co.

Bir ajan niteliğinde bu kuruluş, Veitscher ürünlerinin pazarlamasını yapmaktadır.

U.S. Refractories gurubunu incelerken, bu çokuluslu tekelin belirli özelliklerini belirtmeye çalışmıştık. Bu özellikler bir anlamda genelde, çokuluslu tekellerin de özellikleriydi. Şimdi de Weitscher Magnesitwerke A.G.'nin yapısını şekillendireceğiz.

U.S. Refractories için dediklerimiz, Weitscher Magnesitwerke A.G. için de geçerli olacağından biz daha çok bu şekilsel gösterimle, Türkiye'nin yerini vurgulamayı amaçladık. Bu yer, Türkiye'nin bir açıdan emperyalist - kapitalist sistem içinde, bu sistemin bir parçası olduğunu simgelemektedir. Bu yer alış, emperyalist sömürünün ülkemizde pekişmesini getirmektedir. Bu yer alış, diğer yandan emperyalizmin, Türkiye'yi, kendi sisteminden kopmaması yönlü

çabasının ifadesidir. Türkiye'de, bulunan bu çokuluslu tekelin alt kuruluşu olan Magnezit A.Ş.'yi ilerideki bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alacağız.

Dresser Industries Inc.

Dünyanın önemli abrasif malzeme, barit, fosfat ve gübre üreticiliği yanında, büyük bir sondaj ekipman kuruluşu olan Dresser Industries, aynı zamanda önemli bir magnezya üreticisidir. En önemli kuruluşları şunlardır :

ABD

Harbison - Walker Refractories Co.

ABD'nin önemli magnezyum ve bileşikleri üreticilerinden biri olan bu kuruluş, deniz suyu ve sondaj eriyiklerinden magnezyum üretmektedir.

Varolan tesis ve üretim kapasiteleri şunlardır :

Deniz suyu: Cape May/New Jersey, 100000 ton/yıl sinter magnezit;

Sondaj eriyiklerinden: Ludington/Michigan, 200000 ton/yıl magnezya.

Northwest Magnesite Co.

Cleveland/Washington kristalen magnezit yatağının işleticisi bu kuruluş, yatağın kapandığı 1968 yılına kadar ABD'nin ikinci büyük ham magnezit üreticisi idi.

Kanada

Canadian Refractories Ltd.

Kilmar/Ouebec magnezit yatağından elde ettiği ham magneziti Morelan tesislerinde refrakter malzemeye dönüştürmektedir. Bu tesisin 1927 yılı üretim kapasitesi 60000 ton/yıl olmuştur.

Meksika

Ouimica del Rey Sa

Dresser'in % 50'den az hisseye sahip olduğu bu kuruluş, Laguna del Rey gölü sularından yılda 30000 ton magnezya üretmektedir. Daha çok Amerika Kıtasında kalan bu çokuluslu tekelin magnezit alanındaki yatırımları, madenlerdeki yatırımlarından yalnızca birisini oluşturmaktadır.

Söz konusu tekel, bir tek maden türüne bağlı kalmamış, bir çok madenlere el atmıştır. Bu olgu daha öncede belirtildiği gibi, günümüz emperyalist tekellerin belirgin özelliklerinden biridir.

DU Pont Inc.

1973 yılında 5,3 milyar dolarlık ciro ve 586 milyon dolarlık bir net kârla dünyanın 29'uncu büyük kuruluşu olan Du Pont, alt kuruluşu Dow Chemical Co. vasıtasıyla magnezyum sektörüne de el atmıştır ve burada önemli bir rol oynamaktadır. Alt kuruluş Dew Chemical Co. ABD'nin eri büyük magnezya ve metalik magnezyum üreticisidir. Kuruluşun Freeport/Texas'da 250000 ton/yıl kapasiteli bir deniz suyu magnezya tesisi vardır. Bundan 500000 tonu kostik kalsine üretiminde, geri kalan 45000 ton çevredeki A.G. Green Refractories, 70 000 ton da Kaiser Refractories (bir Kaiser kuruluşu) şirketine satılmaktadır. Ayrıca, aynı tesis içinde elde edilen deniz suyu magnezyasından kendi adını taşıyan yöntemle yılda 120000 ton metalik magnezyum üretilmektedir. Bu değer aynı zamanda toplam ABD üretim kapasitesinin % 60'ından fazladır.

National Steel Co.

ABD demir - çelik endüstrisinin bu dev kuruluşu, magnezit sektöründe de önemli bir rol oynamaktadır. 1973 yılında 2,1 milyar dolar ciro ve yaklaşık 100 milyon dolarlık net kâr sağlayan bu dev kuruluş, bu rolü, alt kuruluşları Basic Inc. ve American Magnesium Co.'ya borçlu bulunmaktadır. Amaç, tröstün bazik refrakter malzeme ve metalik magnezyum gereksinmesinin karşılanması yanında, ABD demir çelik endüstrisinde bu yönde rol oynamaktır. Alt kuruluş Basic Inc., ABD'nin bugün için tek ham magnezit üreticisidir ve 1972 yılında Gabbs/Nevada'daki yatak ve tesisteki üretim kapasitesi 160000 ton/yıl sinler ve 80000 ton/yıl kostik magnezit olarak verilmiştir. Ayrıca, aynı kuruluşun Port St. Joe/Florida'da 105.000 ton/yıl kapasiteli bir deniz suyu magnezit tesisi vardır, ve böylece Basic Inc.'in, ABD magnezit üretimindeki katkısı 345000 ton/yıl MgO'ya eşdeğer olmaktadır. National Steel Co.'nun metalik magnezyum gereksinmesi, alt kuruluş American Magnesium Co. vasıtasıyla Snyder/ Texas'daki tesisten karşılanmaktadır. Tesisin kapasitesi 30000 ton/yıl metalik magnezyumdur.

Kaiser Aluminium & Chemical Co.

Alüminyum endüstrisinin bu dev kuruluşu (1973 yılı cirosu 1,28 milyar dolar ve alüminyum üretiminde 3'üncü büyük kuruluş), özellikle ABD magnezyum sanayiinde önemli bir rol oynamaktadır. Magnezyum ve magnezit sektöründeki işlemleri alt kuruluş Kaiser Refractories Co. yürütmektedir. Bu kuruluş, 130000 ton/yıl magnezit kapasiteli Moss Landing/California tesisine ek olarak 1972 yılında Türkiye'deki COMAG'ın eski sahibi Continental Ore Corp. (yeni adıyla International Minerals & Chemicals Co.)'dan Freeport/Texas'daki 75000 ton/yıl MgO kapasiteli sinler magnezit tesisini satın almıştır. Tesis; hammaddesini, Dow Chemical Co.'nın çevredeki deniz suyu tesisinden sağlamaktadır.

Sumimoto Metal Co.

Japonya çelik endüstrisinin refrakter malzeme gereksinmesini karşılamak amacıyla, başta Japonya'nın üçüncü büyük çelik üreticisi Sumimoto olmak üzere ülkenin tüm çelik üreticilerinin katılımıyla Ube Chemical Industries Ltd. şirketi kurulmuştur. Şirket, Ube kenti çevresindeki tesislerden, toplam 420 000 ton civarında magnezit üretmektedir. Bu da toplam Japonya üretiminin % 60'ını geçmektedir.

Stetley Co. — daha önceki adı British Periclase Co.

Deniz suyundan MgO üretim teknolojisinin kurucusu bu şirket, İngiltere'nin tek magnezit üreticisidir. 1938 yılından beri çalışmakta olan Harplepool'daki 250000 ton/ yıl sinler + kostik kalsine magnezit kapasitesinin yanında, İtalyan SARDAMAG SpA şirketinde de önemli hisseye sahiptir. Batı Almanya Didierwerke AG kuruluşunun da ortak olduğu SARDAMAG SpA, yılda 120.000 ton/yıl sinler + kostik kalsine magnezit üretilmektedir.

Didierwerke A.G.

Avrupa'nın en önemli refrakter malzeme üreticilerinden biri olan bu kuruluş, son yıllarda kendi öz hammadde kaynaklarına sahip olma çabası içindedir. Daha önceleri, hammaddeyi dışardan sağlayıp kaliteli refrakter malzeme üretmek şeklinde olan strateji, son 10 yılda değiştirilerek; dünyanın çeşitli yerlerindeki magnezit kaynaklarına katılmak eğilimine dönüşmüştür.

Aynı sözden olarak, kuruluşun İtalyan SARDAMAG SpA'da önemli oranda katılımı ve Yunan Scalistri gurubuyla da işbirliği antlaşması vardır. Ayrıca, İspanya'deki Zubiri magnezit yatağını işleten Magnesitas Navarras SA şirketi de Didier'in kendi alt kuruluşudur. Buradaki üretim kapasitesi 110000 ton/yıl sinler magnezittir.

Kuruluş, kaliteli jelmagnezit kökenli sinter magnezit gereksinmesini, Scalistri gurubu ile yaptığı işbirliği antlaşması sayesinde Yunanistan'dan karşılamaktadır. Ancak, bu antlaşma Yunanistan'da refrakter malzeme üretimini de kapsamaktadır. Didier'de Batı Alman sermayesi yanında önemli oranda Fransız sermayesinin de bulunduğu bilinmektedir. Ancak sayısal değerler hakkında elde ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Kuruluşun refrakter ürünlerinin İngiltere'deki pazarlaması Seafax Ltd. tarafından gerçekleştirilmektedir.

Asahi Chemical Industry Co.

Japonya kimya endüstrisinin dev kuruluşlarından biri olan Asahi, alt kuruluşu Shin - Nihon Chemical Industries Co. vasıtasıyla 3 ayrı tesiste deniz suyundan toplam 200000 ton MgO üretmektedir. Elde edilen üretim, daha çok kimya sanayiinde tüketilmektedir.

Scalistri Gurubu

Amerikan - Yunan sermayecisi Dimitri Scalistri tarafından kontrol edilen bu gurup, Yunanistan'ın çeşitli magnezit yataklarını işletmekte olan çeşitli şirketlerden oluşmaktadır. Bunlardan en önemlileri Financial Mining Industrial & Shipping Corp (FIMISCO) ile Macedonian Magnesite Mining Industrial & Shipping Inc'dir. Birinci şirketin 200000 ton/yıl sinler ve 20000 ton/yıl kostik kalsine; ikinci şirketin ise 80000 ton/yıl sinter ve 50000 ton/yıl kostik kalsine üretim kapasitesi vardır. Böylece toplam üretim kapasitesi 350000 ton/yıl magnezya olmaktadır.

NL Industries

1973 yılında 1,3 milyar dolarlık bir ciro ile ABD kökenli çokuluslu şirketlerin içinde önemli bir yere kavuşan bu tröst, aynı zamanda ABD'nin Dow'dan sonra ikinci büyük metalik magnezyum üreticisidir. Rowley/Utah'daki tesisleri 45 000 ton/yıllık bir kapasiteye sahiptir.

Pfizer Co:

İsviçre kökenli bu dev ilâç kuruluşu, maznezyum gereksinmesini, alt kuruluşu Ouigley Magnesite Co.'nun Dungarvon/İrlanda'daki tesisinden karşılamaktadır. Tesisin üretim kapasitesi 75000 ton/yıl MgO olarak bilinmektedir.

Merck & Co. Inc.

Bu tanınmış ilâç ve kimyasal madde kuruluşu, San Fransisco'daki deniz suyu tesisinden 5000 ton/yıl kapasite ile magnezya üretmektedir. Çoğunluğu çokuluslu şirket niteliğindeki kuruluşun yıllık üretim kapasiteleri, MgO eşdeğeri olarak Tablo 5'de sunulmuştur. Bu tablo ve daha önce verilen bilgelerin ışığında, ortaya dünya magnezit ekonomisi için şu önemli sonuçlar çıkmaktadır :

£ Bu kuruluşlar; dünya üretiminin % 42'sine, emperyalist - kapitalist sistem içindeki üretimin de % 85 gibi önemli bir bölümüne eşdeğer bir üretim

kapasitesine sahiptirler. Buna dayanarak, dünya magnezyum ve ürünleri üretiminin yarısına yakın ve emperyalist - kapitalist sistem için deki üretimin hemen hemen çoğunluğunun bu dev şirketlerin kontrolündü olduğunu söyleyebiliriz;

Tablo : 5 Başlıca çokuluslu tekeller, üretim kapasiteleri ve emperyalist - kapitalist sistem içindeki payları

Adı	1972 yılı üretim Kapasitesi (*) (ton)	1972 yılı üretim payları (%)
U.S. Refractories Gurubu	465000	10,5
Veitscher Magnesitwerke A.G	500000	11,3
Dresser Industries	390000	8,8
Du Pont Inc.	250000	5,6
National Steel Co.	400000	9,0
Kaiser Aluminium & Chemicals Co.	205000	4,6
Sumimoto	420000	9,5
Steeley Co.	250000	6,5
Didierwerke Co.	150000	3,4
Asahi Chemical Industry Co.	200000	4,5
Scalistri Gurubu	350000	7,9
NL Industries	75000	1,7
Pfizer Co.	75000	1,7
Merck & Co. Inc.	5000	—
Toplam	3735000	85,0

Magnezit kaynak çeşitlerine göre ise bu kontrol şu şekildedir :

- Deniz suyu, göl suyu ve sondaj eriyiklerinden magnezya üretiminin, Rusya Sivash tesisindeki 100000 tonluk üretim hariç tutulursa % 100'ü;
- Dünya jelmagnezit kaynaklarının % 41,5'u,
- Dünya spatik magnezit yataklarının ise yalnızca % 11,5'u.
- Dünya metalik magnezyum üretiminin % 61,5'u. çokuluslu şirketlerin elinde bulunmaktadır.

Dünya refrakter malzeme üretim ve ticareti ile ilgili istatistiksel bilgilerin çok kısıtlı olmasına karşın, bu kontrolün bu sektörde daha fazla olduğunu kesinlikle belirtebiliriz. Çünkü özellikle emperyalist - kapitalist sistemde, magnezit ve ürünleri sektöründeki genel ilke, magneziti hammadde kaynaklarından olabildiğince az işlenmiş bir şekilde, bu çokuluslu tekellerin, genellikle emperyalist - kapitalist ülkelerde bulunan refrakter malzeme üretim tesislerine getirip orada değerlendirmektir. 1960 yılları başlarında, bu daha çok ham şekilde olmakta idi; fakat zamanla önceki bölümlerde üzerinde önemle durarak belirtmeye çalıştığımız nedenlerden dolayı, ham magnezitin kaynağında sinterlendikten sonra refrakter malzeme üretim tesisine sunulması yöntemi uygulanan yeni emperyalist işlerlik oldu. Anımsanacağı gibi, bu işlerliğin daha ileriye götürülerek refrakter malzeme imalinde kaynak ülkelerde (geri bıraktırmış ülkelerde) gerçekleştirilebileceğini belirtmiştik (Yunanistan'da, Scalistri Gurubu ile B. Alman Didier'in birlikte hazırladığı

proje). Büyük bir emperyalist tekelin alt kuruluşu olan ülkemizdeki Magnezit A.Ş. 1965'lere dek ham olarak ihraç ettiği magneziti, daha sonra sinterledikten sonra ihraç etmiştir. Bu tür ihracın, ülkemiz için hiç bir anlam taşımadığını, çünkü sömürünün önceden olduğu gibi sürdüğünü bir kez daha vurgulamayı görev biliyoruz.

Tahminlerimize göre emperyalist - kapitalist dünyadaki refrakter malzeme üretim piyasasının % 90'ından fazlası, söz konusu çokuluslu şirketlerin elindedir. Refrakter malzeme üretimine yeni geçen Yugoslav Megnohrom, Metalchem International aracılığıyla refrakter malzeme piyasasında rol oynamak istemektedir. Fakat bu kuruluşun etkisi çok azdır. Exico Limited vasıtasıyla Çekoslovakya, Hostombes Ltd. vasıtasıyla Çin ve Kuzey Kore'den Avrupa piyasasına sunulan ürünlerin ancak çok az bir bölümü, mamul madde halindedir.

Özetleyecek olursak, dev şirketlerin refrakter malzeme üretimindeki kontrolleri hammadde kaynaklarından çok daha yüksektir ve bu kontrol genellikle magnezit ve ürünlerinde teknolojik işlem miktarı arttıkça artmaktadır. Bunun, önemli iki nedeni vardır :

1 ton refrakter malzeme fiyatı 1 ton sinter magnezit fiyatının en az 4 - 5 katıdır. Diğer bir deyimle refrakter malzeme üretimi daha kârlıdır; Hammadde kaynaklarına sahip bağımsız diğer kuruluşlar, genellikle sermayesi düşük ve deneyimleri az kuruluşlar olduğu için, refrakter malzeme üretiminde çok önemli olan yeterli «know-how»a sahip değildirler. Dünya magnezyum ürünleri üretiminin yarısına yakın bir bölümünü gerçekleştiren söz konusu kuruluşların nitelikleri ve bu sektördeki amaçları ilginçtir. Çoğunluğunun, bu sektördeki etkinliği, bir yan etkinlik özelliğini taşıyor ve çoğunluğunun ana amacı, diğer etkinlik alanlarındaki kendi öz magnezyum ve ürünleri gereksinmelerini karşılamaktır : Örneğin;

- Du Pont Inc. Kimya endüstrisinde,
- National Steel Co. kendi ve ABD demir - çelik endüstrisinde,
- Kaiser kimya ve alüminyum endüstrisinde,
- Sumimoto Japon demir - çelik endüstrisinde,
- NL Industries kimya ve metal endüstrisinde,
- Pfizer Co. ilaç endüstrisinde,
- Merck & Co. Inc. kimya endüstrisinde,

çoğunlukla kendi gereksinmelerini gidermek amacıyla magnezyum ve bileşikleri sektörüne girmişlerdir. Genellikle bu kuruluşların magnezyum ile ilgili birden fazla ülkede tesisi bulunmaz. Bu kuruluşları, magnezyum ve bileşikleri endüstrisinin «amatörleri» olarak tanımlayabiliriz. Oysa diğer 5 kuruluş için durum bütünüyle bunun tersidir : Bu kuruluşlar, magnezyum ve bileşikleri sektöründeki etkinliklerini araç olarak değil de amaç olarak kabullenmişler ve bu sektörde büyük bir varlık haline gelmişlerdir. Hepsinin dünyanın çeşitli ülkelerinde hammadde kaynak ve tesisleri vardır. Burada dikkati çeken en önemli nokta, refrakter malzeme üretim tesislerinin endüstri ülkelerinde olmasıdır.

Bu arada Scalistri Gurubunun özel durumunu belirtmek gerekir. Scalistri, daha önceleri büyük kuruluşlar için bir hammadde üretici rolünden sıyrılıp ana refrakter malzeme üretici durumuna gelme yolundadır. Elindeki değerli jelmagnezit kaynakları ve Batı Alman Dldier konserni ile yaptığı işbirliği, onu büyük tröstlerle özdeşleştirmektedir. Bu özdeşleşmenin, sermaye katılımı ile de pekiştirilmiş olduğu yapılan tahminler arasındadır. Göze batan diğer bir nokta da, bu kuruluşların Avrupa ve Amerika magnezit piyasasına, iki kapalı

pazar nazarıyla bakmalarıdır. Örneğin, U.S. Refractories Gurubu, Amerikan sermayesine dayanmasına ve onun kontrolünde bulunmasına karşın, ABD magnezyum ve ürünleri sektöründe hemen hemen hiçbir etkinlik göstermemekte, bu alanı başta Dresser, Du Pont ve National Steel olmak üzere öteki Amerikan kuruluşlarına bırakmaktadır. Aynı şey Veitscher ve Didier için de geçerlidir. Avrupa'nın bu iki dev bazik refrakter malzeme üreticisi, Amerikan piyasasında önemli bir rol oynamadıkları gibi, böyle bir amaç da taşımadıkları izlenimini vermektedirler. Aynı şey Japon bazik refrakter malzeme piyasası için de geçerlidir; Japonya daha önceleri magnezit gereksinmesini başta Çin ve Kuzey Kore'den ithal ederken, bugün ihraç eder duruma gelmiştir.

Bunun en önemli nedeni, ABD ve Japonya bazik refrakter malzeme üretiminin tüketicilerin elinde bulunmasıdır. Bu piyasalar hem üretici ve hem de tüketici durumundaki kuruluşlar tarafından kontrol edildiği için başka kuruluşların söz sahibi olmaları kendiliğinden önlenmiş olmaktadır. ABD magnezit ürünleri ihracat ve ithalatı (Tablo 6 ve 7), bu yargıyı kanıtlamaktadır. ABD, 1972 yılında refrakter malzeme üretimi için 700 bin tona yakın (696 102 ton, Mineral Yearbook, 1972) magnezit tüketmiştir. Bunun yüksek kaliteli ürünler için gerekli ve Yunanistan'dan ithal edilen 69000 tonu hariç hemen hemen hepsi yurtiçi üretimi ile karşılanmıştır. (Tablo 6). Diğer bir deyimle, gerek ABD ve gerekse Japonya magnezit ürünleri piyasası, tüketicilerin elinde ve kendi kendine yeten («self sufficient») bir nitelik taşımaktadır.

Tablo 6- ABD Magnezit ithalatı

Ülke	1971 (ton)	1972 (ton)
Kostik kalsine		
Hindistan	7163 6,1	6,542 5,0
Türkiye	1667 1,3	1,608 1,2
Diğerleri	2201 1,7	2,166 1,6

Sinter, öğütülmüş magnezit ve periklas (CaO'su %4'den az)

Yunanistan	69098 59,0	69,120 52,0
İrlanda	24114 18,8	22,093 16,6
Avusturya	6125 4,7	7531 5,6
Japonya	5444 4,2	4923 3,7
Diğerleri	166 -	12271 9,4

CaO oranı %4'ten fazla

Avusturya, Kanada, İspanya		
Yugoslavya	11920 1,0	5398 4,5
Toplam	121898	122656

Kaynak : Mineral Yearbook

Tablo 7: ABD Magnezit ihracatı

Kanada	46638 85,0	47836 85,1
Diğer 30 ülke	8171 15,0	7598 14,9
Toplam	54809 100	55434 100

Kaynak: Mineral Yearbook

Avrupa piyasası ise daha karışık bir durum gösterir. Bunun en önemli nedeni, Avrupa piyasasını elinde bulunduran kuruluşların sermaye ilişkilerinin tam olarak bilinmemesinden ileri geldiğini söyleyebiliriz. Çünkü Avrupa'nın en büyük magnezit kuruluşu Veitscher'in ve Batı alman Didier'in aynı zamanda tüketici durumundaki Fransız çelik çevrelerinin kontrolünde olduğu bilinmektedir. Ancak her iki şirket de tükettiğinden fazla üreten yabancı tüketicilere satan ve böylece üretici yönü ağır basan kuruluşlardır. Aynı şey Amerikan sermayeli US Refractories grubu için de kuşkusuz bir geçerliğe sahiptir. Çünkü bu grubun tüketiciler ve sermayesel bir ilişkisinin bulunduğu konusunda herhangi bir belirti söz konusu değildir.

Buna karşın Avrupa magnezit piyasasını ABD ve Japonyada'kinin tersine bir üretici piyasası olarak nitelendirebiliriz. Diğer bir göze çarpan nokta ABD magnezit sektöründe bir jelmagnezit açığının bulunmasıdır. Çünkü ABD magnezit sektöründe söz sahibi olan kuruluşların hemen hemen hiçbir jelmagnezit kaynağı yoktur. Şimdiye dek bu Yunanistan'dan ihraç yoluyla temin edilmekteydi. Ancak Yunan kuruluşu Scalistri ve diğerlerinin refrakter malzeme üretimine kaymaları, ABD piyasasındaki jelmagnezit kökenli sinter magnezit açığını daha da arttıracaktır.

İşte Türkiye de bir ucundan bu ahtapotlar dünyasına bağlı bulunmaktadır. Bu ahtapotlar dünyasından kurtulma savaşımında önümüzdeki görevi saptayabilmek için belirlenmiş doğru çözümler yapılması gerekmektedir. Önümüzde somut bir örnek var. Magnezit kaynağımız, uluslararası tekelleri sermaye ile bütünleşen yerli tekelleri sermayenin ortaklaşa sömürsü ile talan edilmektedir. Yurtsever teknik elemanlar olarak bu gerçek karşısında sorulması gerekli olan "Ne ve nasıl yapılmalı?" olmalıdır.

"Türkiye'de madencilik alanında sömürünün sona ermesi demek yalnızca yabancı şirketlerin sömürüne son vermek değildir. Madenler tüm yer altı ve yer üstü doğal kaynaklar emekçi halka ait olmalıdır. Yabancı şirketlerin, emperyalistlerin yerini yerli sömürücülerin alması bir çözüm değildir. İktidar, yerli sömürücü sınıfların elinde bulunduğu ve emperyalist - kapitalist dünyanın bir parçası olduğu sürece doğal kaynakların ulusallaştırılması, yerli sömürücülere devredilmesi veya kamulaştırılarak devlet kuruluşlarının eline geçmesi, emekçi halkın yararına olmaktan uzaktır.»

"Doğal kaynaklarımızın; emperyalistler, onlarla bütünleşmiş ve işbirliği içindeki küçük bir azınlık tarafından sömürülmesine karşı koyma, genel olarak sömürüye karşı verilen savaşımın bir parçasıdır ve ancak bu genel savaşımın başarıya ulaşmasıyla amacına varmış olur.»

İşte magnezitteki durumu, bu genel değerlendirme içinde düşünmeli, Yurtsever Teknik Elemanlar olarak, kendi üzerimize düşen görevin bilincine varmalıyız. Bu görev ise; emekçi halkın yanında yer almak, magnezit gibi diğer tüm yeraltı ve yerüstü kaynaklarımız üzerindeki varolan ve varolacak yerli - yabancı sömürüye karşı koymaktır.

Üçüncü Bölüm

TÜRKİYE'DE MAGNEZİT

3.1 TÜRKİYE MAGNEZİT YATAKLARI

1/500 000'lik Türkiye Jeolojik Haritasına göre, Türkiye yüzölçümünün yaklaşık % 8,5'u «yeşil sahreler» adını verdiğimiz ultrabazik kayalarla kaplıdır. Bunun doğal sonucu Türkiye'de de jelmagnezit yataklarının bulunmasıdır. Hatta magnezit, 1850'lerden beri çoğunlukla yabancılar tarafından işletilmekte olan kromit yataklar ile birlikte bulunmakta idi. Nitekim bu durum, yabancı şirketlerin dikkatini üzerine çekmiş ve daha Birinci Paylaşım Savaşı'ndan önce, Konya - Meram olmak üzere, Türkiye'de bazı magnezit yatakları işletilmiştir.

Ancak ciddi ve sürekli bir magnezit üretimi, Türkiye'de 1961 yılından sonra başlamıştır. Oysa, Türkiye ile aynı tipte magnezit yataklarına sahip Yugoslavya ve Yunanistan'da magnezit madenciliğinin başlangıcı, İkinci Paylaşım Savaşı'ndan hemen sonra başlamıştır. Buna karşın, Türkiye'de magnezit madenciliğinin yoğun bir döneme girmesinde en önemli etken üretim değerlerinin incelenmesinden anlaşılacağı gibi bütünüyle dış kaynaklıdır. Yeni emperyalist tekellerin, bu kaynaklara el atmalarından sonra ülkemizde magnezit üretimi başlamıştır. Yerli tekelci sermaye, bu tekellerin girişimlerini ve yatırım isteklerini, çıkarı gereği, doğal karşılamıştır. Uzun yıllardan beri «yabancı sermayeyi çekici kılacak» önlemleri alan ve her geçen gün bir yenisini bu «önlem»lere ekleyen yerli tekelci sermaye için bu yatırım istemi, sevinçle karşılanmış, gerekli izinler kısa sürede sağlanmıştır.

Ülkemizde, uğraşı alanı magnezit olan yabancı sermayeli kuruluşların ilgine öyküsüne, ilerideki sayfalarda yer vereceğiz. Ancak şu gerçeği bir kez daha söylemekte yarar var : Magnezit yataklarının EMPERYALİST TEKELLERCE işletilmeye başlamasının temelinde; Türkiye'nin, bulunduğu EMPERYALİST - KAPİTALİST SİSTEM'deki konumu yatmaktadır. Bu nedenle, sözü geçen olgu doğaldır... Ülke sanayii gereksindiği halde, gereksinilen doğal kaynaklara ilişkin arama çalışmalarının yapılmaması; sermaye ve teknoloji birikiminin olmamasından dolayıdır ki bu sermaye ve teknoloji birikiminin sağlanamamasının temel nedeni, geri bırakılmış, başka bir deyişle sömürülmekte olan bir ülke olarak, yurt içinde yaratılan değer emperyalist ülkelere akması olarak belirmektedir. Kaldı ki, bu doğal kaynaklardan, mamul madde üretimi sorununun da, uluslararası tekelci burjuvazinin istem ve denetiminin dışında kalmayacağı ortadadır... Bu nedenler, bize magnezit aramalarının neden yapılmadığını kanıtlamaktadır. Ve bugün dahi, Türkiye magnezit yataklarının rezerv ve gerçek potansiyelleri ortaya çıkarılmış değildir. Türkiye üretiminin 3/4'ünden fazlasını karşılayan Kütahya - Eskişehir yöresinin, halen görünür potansiyelinin saptanmaması buna en büyük kanıttır ve bu gerçek, son çözümlemede, emperyalizmin rezerv denetiminin bir sonucunu vurgulamaktadır.

Bunun sonucu, Türkiye magnezitleri hakkındaki yayın da yok denecek kadar azdır. 1962 yılında Petrascheck, Türkiye magnezitleri hakkında izlenimlerini Yunan yatakları ile karşılaştırmıştır. 1965 yılında da, M.T.A. Enstitüsü, o yıla değin Enstitü arşivinde bulunan raporlardaki bilgileri küçük bir kitapta derlemiştir. (M.T.A. Yayın N. 121.). 1972 yılında ise, bir Polonya dergisinde, Bialek ve Palubicki tarafından, Orta ve Batı Anadolu magnezitlerinin özellikleri tanıtılmıştır. Türkiye magnezit rezervlerinin miktarı, bugün kesin olarak bilinmemektedir. Devletin arayıcı kuruluşu, hiçbir kaynak göstermeden, toplam 56,6 milyon tonluk bir magnezit rezervinden söz etmektedir. DPT, ÜBYKP Özel İhtisas Komisyonu raporuna göre, bu magnezit

rezervleri illere göre şu şekilde dağılmaktadır :

Eskişehir-Kütahya Bölgesi
: 49 milyon ton (görünür + muhtemel)
Denizli-Acıpayam Bölgesi
: 0,6 milyon ton
Bursa Bölgesi
: 2 Milyon ton
Konya-Merem Bölgesi
: 5 Milyon ton (görünür + muhtemel)
Toplam
56,6 Milyon ton

Türkiye magnezit sahalarının gerçek bir araştırmaya sokulmadığını ve bu sahalarda sağlıklı bir rezerv araştırma çalışmalarının gerçekleştirilmediğini söyleyebiliriz. M.T.A. Enstitüsü, 50. yıl nedeniyle yayınladığı bir broşürde, Enstitü'nün saptadığı magnezit rezervleri olarak şu sayıları vermektedir. (M.T.A. Enstitüsü 1935-1972, S. 12) :

Konya Merem	5,0	Milyon ton
Durşunbey-Balıkesir	0,2	Milyon ton (Mümkün rezerv)
Acıpayam-Denizli	0,6	Milyon ton
Avdan Kütahya	1,85	Milyon ton
Ula-Muğla	0,15	Milyon ton (Mümkün rezerv)
Köyceğiz-Datça		
Muğla	0,12	Milyon ton
Toplam	7,92	Milyon ton

Her iki değer de birbirinden oldukça farklıdır. Hangi değer kabul edilirse edilsin, geçmişte magnezit aramalarının, bu bölümün ilk sayfalarında belirtmeye çalıştığımız nedenlerden dolayı yapılmadığını vurgulamaktadır. Türkiye magnezit rezervleri tahmini bir rakamla 56,6 milyon ton olarak kabul edilse bile, bu değer dünya magnezit rezervlerinin % 5'ini bile bulmamaktadır. Öte yandan, bu rezerv miktarının; bilinen dünya jelmagnezit rezervlerinin 1/3'ini oluşturduğunu da unutmamak gerekir. Kaldı ki, kişisel inancımız, Türkiye'de 56,6 milyon tondan çok daha fazla magnezit rezervi bulunabileceği yönündedir.

3.2. TÜRKİYE MAGNEZİT ÜRETİMİNDE GENEL DURUM

Tablo 8'de, 1960 - 1973 yılları arasındaki Türkiye magnezit üretimi verilmiş ve çeşitli ekonomik verilerle karşılaştırılmıştır. Buna göre, 1960 yılında Türkiye'de hiçbir magnezit üretimi yapılmazken, 1973 yılında üretim 340000 tonun üstüne çıkmıştır. Şekil 7'den de anlaşılacağı gibi ,bu artış 1967 yılı hariç, 1971 yılına kadar hızlı ve düzenli bir gelişme göstermiştir. 1967 yılındaki bu azalış, 1966 yılında Türkiye üretiminin önemli bir bölümünü gerçekleştiren bazı üreticilerin, etkinliklerine 1967 yılında son vermelerinden ileri gelmektedir.

1971 yılından sonra, toplam tüvenan üretiminde az da olsa bir azalma göze çarpmaktadır. Bu ise, Türkiye'deki en büyük üretici olan yabancı kökenli Magnezit A.Ş.'nin 1971 de 212000 ton olan tüvenan üretimini, 1972'de 178000 tona indirmesi nedenine dayanmaktadır. Oysa, 1971'den sonra jelmagnezit kökenli ürünlere olan talep artmış ve bu da fiyatları etkilemiştir. Bu

açından bakılırsa, yabancı kuruluşun üretimini azaltmaktan çok, arttırması gerekirdi. Bizce bunun başka bir nedeni vardır: İleride de belirtileceği gibi, Magnezit, A.Ş., tüvenan olarak ürettiği ham cevheri, triyaj dışında hiçbir zenginleştirme işlemi uygulamaksızın kalsine etmektedir. Bu da, düşük silisli ve kalsiyumlu cevherlerin öncelikle işletilmesine yol açmıştır. Böylece, yoğun silis ve kalsiyumlu cevher bulmak güçleştiği için üretimde azalma ortaya çıkmıştır. Kanımıza, göre, bu durum Türkiye'de magnezit üreten diğer kuruluşlar için de söz konusudur ve gün geçtikçe daha yoğun bir şekilde söz konusu olacaktır. Diğer bir deyimle, Türkiye magnezit üretiminde uygun zenginleştirme yöntemlerinin uygulanmamış olması 1971 yılında Türkiye magnezit üretimini bir duraklama dönemine getirmiştir.

Türkiye'de kostik kalsine magnezit, 1963; sinler magnezit ise, 1965 yılından itibaren üreilmeye başlanmıştır (Tablo 8). Şekil 7'den anlaşılacağı gibi, kalsine magnezit (sinler + kostik kalsine) üretimi, 1963 yılı başından sonra, üretime koşut olarak artmış ve o da tüvenan üretim gibi, 1971 yılından sonra bir duraklama dönemine girmiştir.

Her bir yıl içinde üretilen sinter ve kostik kalsine miktarları ise değişmiştir. Sinter ve kostik kalsine miktarları, 1967 yılına değin, düzenli bir artış gösterirken bu yıldan sonra ters yönlü bir gelişme ortaya çıkmıştır. 1970 yılına değin her yıl üretilen kostik kalsine miktarı azalırken, sinler magnezit miktarı artmış ve 1970 yılından sonra bunun tersi gerçekleşmiştir. Bu gelişmede en önemli etken, Türkiye'nin en büyük kostik kalsine magnezit üreticisi COMAG'ın, 1960-1970 yıllarında etkinliğine ara vermesi, ve daha önce tüvenan üretimden kostik kalsine üretiminde kullanılan miktarın, sinler üretimine kayması ve 1970 yılından sonra da bunun tersi olması olmuştur.

Türkiye magnezit üretimindeki bu oldukça hızlı artış, Türkiye'nin dünya üretiminde de önemli bir üretici durumuna gelmesine yol açtığı gibi, magneziti; aralık, kromil, bor luzu ve anlimuan gibi Türkiye'nin geleneksel ihraç hammaddesi durumuna getirmiştir :

Türkiye, 1968 yılında, dünya magnezit üretiminde, 17 üretici ülke arasından 11'inci durumunda bulunurken, 1972 yılında önemini artırarak 26 üretici arasında 8'inci sıraya yerleşmiştir; 1962 yılında % 0,14 ve 1967 yılında % 0,85 olan Türkiye üretiminin, toplam dünya üretimi içindeki payı, 1971 yılında % 2,54'e kadar yükselmiştir .

1960 - 72 yılları Türkiye magnezit üretimi, dünya üretimi ile karşılaştırılmıştır. 1963 ve 1967 yılları hariç, oldukça koşul sayılabilecek bir gelişme söz konusudur. Ancak 1963 yılındaki dünya ekonomik bunalımının, dünya magnezit üretimini etkilediği ve fakat bunun Türkiye üretiminde hissedilmediği anlaşılmaktadır. Bunun yanında 1967 yılında Türkiye üretimindeki gerileme, dünya üretiminde, kendini, artış hızının azalması şeklinde göstermektedir.

1961-1972 yılları arasında, 1746525 ton ham, 59546 ton kostik kalsine ve 226390 ton sinter magnezit üretilmiş, bu üretimden, 332 milyon lirası ham üretimden olmak üzere, toplam 532 milyon liralık bir değer elde edilmiştir.

Bu değer, aynı yıllar arasındaki Türkiye toplam maden üretiminin % 1,87'sinin (ham üretimin % 1,32'sinin) ve Ulusal Gelir'in de % 0,04'ünün karşılığıdır.

Daha 1967 yılında, ham üretiminin toplam maden üretimindeki payı % 0,8 dolayında iken, 1971'de 1,9'a kadar yükselmiş ve 1972'de biraz azalarak % 1,9'da kalmıştır. Sinler ve kostik kalsine magnezit üretimi de göz önüne

alınır, bu değer 1967'de % 1,23 ve 1971'de % 3,68 olarak gerekleŒmiŒ ve böylece önemli bir orana ulaŒmıŒtır;

Bu etkinliğin doğal sonucu olarak, magnezit üretiminin Ulusal Gelir'deki payı, 1971 yılında % 0,045'e kadar yselmiŒtir. Œekil 8'den anlaŒılacaęı gibi, özellikle 1970 yılından sonraki üretim artıŒı, Ulusal Gelir'deki artıŒ hızının altında kalmıŒtır. Tüm bu sayısal karŒılaŒtırmalar, bize magnezitin ne denli talan edildiğini bir kez daha vurgulamaktadır. Ulusal Gelir hesaplama yöntem ve biimi de göz önüne alınır, bu talanın daha büyük boyutlara vardığı görülür.

3.3. TÜRKİYE MAGNEZİT MADENCİLİK SEKTÖRÜ VE YAPISI

1963-72 yılları arasında 30 kiŒi ya da kuruluŒ, Türkiye'de magnezit retmiŒtir. Bunların ancak yarısına yakın bir bölümü (14), Türk Ticaret Kanununa göre kurulmuŒ resmî Œirket niteliğini taŒımaktadır. Diğerleri ise, özel kiŒiler olmuŒtur. Œirketlerin ise 2'si kamu, 1'i (Magnezit A.Œ.) 6224 sayılı Yabancı Sermaye Kanununa göre kurulmuŒ yabancı, diğerleri ise zel Œirketlerdir. 1968 yılına değin yabancı Œirket sayısı 2 idi; bu yılda Amerikan Continental re Co.'nun etkinliğine son vermesi ve 1970 yılında Transtürk'e devredilmesi ile sayı 1'e inmiŒtir.

Türkiye'deki magnezit üreticisi kuruluŒlarda, belirli bir madensel üretim kapasitesinden bahsetmek olası değildir. Her kiŒi ya da kuruluŒ; fiyata, alıcı durumuna ve magnezit yatağındaki iŒletme kolaylığının azlığına ve okluęuna göre, ancak son zmlenmede ülkedeki yabancı sermayeli kuruluŒların üretim politikasına uyarak, uzun vadeli bir planlamaya dayanmadan, üretim yapmaktadır.

Kalsine magnezit eŒitleri (kostik kalsine ve sinter) reten kuruluŒların sayısı ise 4'dr. Kapasiteleri Œu Œekilde belirlenmiŒtir :

Magnezit A.Œ.: Avusturya Veitscher'in alt kuruluŒu bu Œirketin, EskiŒehir'de 4 adet dikey fırını vardır; toplam üretim kapasitesi 50000 tondur; Sümerbank Krom - Magnezit Tuğla Fabrikaları Müessesesi: Konya'da yıllık üretim kapasitesi 41 000 ton olan bir döner fırına sahiptir; ancak henüz tam kapasite ile alıŒtırılmamıŒtır.

COMAG Continental Magnezit A.Œ.: TavŒanlı ve Kümbet'te iki dikey ve TavŒanlı'da da bir döner fırını vardır. Alınan bilgiye göre, toplam üretim kapasitesi 28000 ton'dur ve yalnızca kostik kalsine üretimi gerekleŒtirilmektedir.

Sacit ve Sakip Œenkal Koli. Œti.: Maden Dairesi kayıtlarına göre bu Œirket, 1968, 1969 ve 1970 yıllarında, toplam 3420 ton kalsine magnezit retmiŒtir. Ancak tesisi ve üretim kapasitesi hakkında hibir Œey bilinmemektedir.

İlk anılan 3 kuruluŒun resmî kalsine üretim kapasiteleri, yıllık üretim miktarları ile karŒılaŒtırıldıęında, her 3 kuruluŒun da kalsine tesislerini tam kapasite ile alıŒtırmadıkları anlaŒılmaktadır. Örneğin 1972 yılında Sümerbank, hi kalsine üretimi yapamazken, Magnezit A.Œ. % 70, COMAG da % 30'luk bir randımanla alıŒmıŒtır.

DİE kayıtlarından biraz farklı olan Maden Dairesi kayıtlarına göre, 1963-1972 yılları arasında 220106 ton (DİE kayıtlarına göre 285936 ton kalsine magnezit retilmiŒtir. Bu retim % 76'sı Magnezit A.Œ. % 14' COMAG, % 8,5'u Sümerbank ve % 1,5'u da Sacit ve Sakip Œenkal Koli. Œti. tarafından gerekleŒtirilmiŒtir. Magnezit A.Œ. oranının ysek olmasında en önemli etken, daha uzun süre üretim yapmıŒ olmasıdır. Elde ettiğimiz 1973 ve

1974 değerleri, geçici değerler olduklarından bu bölüme almadık. Ancak bu değerleri, geçici değerler de olsa, bir sonraki bölüme almayı yararlı bulduk. Ham magnezit üretiminin kuruluşlara göre dağılımı da ilginçtir; Buna göre, 1963 - 1972 yılları arasında 1 718732 ton (DİE kayıtlarına göre, 1 746 625 ton) ham magnezit üretilmiştir. Bu üretimin; 872626 tonunu Magnezit A.Ş. (% 50,8), 290877 tonunu Sümerbank (% 16,9), 167246 tonunu COMAG (% 9,7), 80982 tonunu Kromiş (% 4,7), 66662 tonunu Sabri İspalarlı (% 3,9), 58101 tonunu Ali Turgut İtil (% 3,4) gerçekleştirmiştir. Diğer 24 kuruluşun ürettikleri miktar 182238 ton ve toplam üretimdeki toplam payları ise % 10,5 dur. Bu oranların yıllara göre değişimi Şekil 9'da gösterilmiştir. Bu şekilden çıkarılan en önemli sonuç, Türkiye magnezit üretimini belirleyen en önemli etkenin, yabancı kökenli Magnezit A.Ş.'nin yıllık üretimi olmaktadır. Diğer bir deyimle, Türkiye magnezit üretimi büyük ölçüde dışa bağımlı bir sektördür ve bu önemli sektör, yabancı kuruluşun çıkarlarına uygun düştüğü sürece gelişecek ya da gerileyecektir. Diğer yandan, magnezit üreticilerinin, üretim sürelerinin bir dökümü çıkarılacak olursa, ortaya şu ilginç tablo çıkmaktadır:

11 kişi ya da kuruluş yalnızca 1 yıl, 9 kişi ya da kuruluş yalnızca 2 yıl, 1 kişi yalnızca 3 yıl, 2 kişi yalnızca 4 yıl, 1 kuruluş yalnızca 5 yıl süreyle magnezit üretiminde bulunabilmiştir. 6 yıl üretimde bulunan kuruluş sayısı 1; 7 yıl üretimde bulunabilen kuruluş sayısı 1'dir. 2'şer kuruluş 9 ve 10 yıl magnezit üretebilmişlerdir. Diğer bir deyimle, Türkiye magnezit sektöründe, üretimde bulunan şahıs ve kuruluşların büyük bir çoğunluğu (en az % 80'i), sürekli ve düzenli bir üretim etkinliğinde bulunamamaktadır. Zaten Türkiye magnezit sektörü, böylesine çok sayıda kuruluşu taşıyacak denli güçlü değildir. Dünya standartlarına göre, magnezit sektöründe çağın gereklerine uygun bir kuruluşun, en az 100000 ton MgO eşdeğeri bir üretim gerçekleştirebilmelidir. Bu da 200000 ton üzerinde bir ham üretim demektir. Oysa, yılda maksimal 360000 tonluk ham magnezit üretim gücüne sahip Türkiye, magnezit üretiminde yılda bazen 20'nin üzerinde kişi yada kuruluş etkinlikte bulunabilmektedir. Kaldı ki, bunların çoğunluğu, değil magnezit üretimi yapabilecek, madencilik yapabilecek bilgi ve sermaye gücüne de sahip değillerdir. Türkiye magnezit madenciliğinde modern teknolojik yöntemlerin uygulanamamasının nedenlerinden biri de budur.

Bu olgu salt magnezit örneğinde değil, genel olarak madenciliğimizde görülmektedir. 1963 yılında 288 olan madencilik kuruluşları (19'u devlet, 269'u özel), 1970 yılında 511 (45'i devlet, 466'sı özel)e fırlamıştır. Kuruluş sayısının kapitalistleşme sürecinde, azalacağı yerde çoğalması, madencilik sektörünün çarpıklığını göstermesi açısından ilginçtir. Hele kuruluşların % 85'inin sermayelerinin, 1.000.000'dan az olduğu (ki % 30'unun sermayesi 100.000 ilâ 500.000 TL. arasında değişmektedir.) dikkate alınır, madencilik sektöründeki sermaye yoksulluğu tüm çıplaklığıyla ortaya çıkar. Madencilik yapımızı inceleyen emperyalist tekel uzmanları, bu yapıyı, «YOKSUL MADENCİ KALABALIĞI» biçiminde nitelendirmeye gitmişlerdir.

Geneldeki bu durum, magnezit madenciliğinde de aynıdır. Bir farkla; magnezitte, emperyalist tekellerin doğrudan bir belirleyicilikleri vardır. Alt kuruluşları ile magnezit üreten «YOKSUL MADENCİ KALABALIĞI» nın üretimlerini diledikleri biçimde yönlendirmektedirler. Şimdi bu yapıyı daha yakından inceleyerek, kuruluşları teker teker tanıtmaya çalışacağız :

Magnezit A.Ş.

6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasasına göre 1963 yılında kurulan,

günümüzdeki sermayesi 20 milyon TL. olan bu şirket, dünyanın en önemli magnezit ve ürünleri üreticisi Veitscher'in bir alt kuruluşudur. Şirket, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'na göre, 27 Eylül 1962 tarih ve 6/1000 sayılı Kararname ile Türkiye'de etkinliğe geçmiştir. Başlıca sermayesi 7.000.000 liradır. Bu miktarın ise dağılımı şöyle olmuştur :

Weitscher Magnezitwerke A.G. 6.998.000,— TL.

Steirische Magnesit Ind. A.G. 500,— TL.

Dr. Kari Heinz Landa 500.— TL.

Dr. Gerhard Rosenberg 500,— TL.

Dip - Ing. Walter Dlaschinz 500,— TL

TOPLAM 7.000.000,— TL.

Daha sonra, 28.8.1964 tarih ve 6/3541 sayılı bir Kararname ile, sermayesinin 7 milyon liradan 12 milyon liraya yükseldiğini görüyoruz. Kısa sürede magnezit üretimini arttıran şirket, 14.7.1969 tarih ve 6/12080 sayılı Kararname ile sermayesini 15.829.000 liraya çıkarırken, bir yandan da yeni fırın kurma iznini alıyordu. Ve son olarak 18.4.1970 tarih ve 7/511 sayılı Kararname ile, sermayesini 20 milyona çıkaran şirket, bir kez daha fırın kurma iznini alarak dördüncü fırınına da devreye sokuyordu.

Bu gelişim, bir anlamda Türkiye'nin her geçen gün emperyalist - kapitalist sistem içinde yerini pekiştirdiğini belirleyen bir gelişimdir. Şirketin 1970'den bu yana, bir kaç kez daha «cevher zenginleştirme» tesisleri kurma girişimleri olmuştur. Ancak bu girişimlerin sonuç aldığı belirtilir, somut olgular yoktur. Örneğin, 1972 yılında, yılda 200 bin ton zenginleştirilmiş cevher üretimi için başvurulduğu, ancak bu başvurudan bir sonucun çıkmadığı bilinmektedir. «İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü» (!) sözünü uygulayan şirket, 2.4.973 tarihinde bir kez daha izin istemiş, bu isteme de, önceki bölümlerde aktardığımız gibi, belirli koşullarla, yatırımın gerçekleşmesi için izin verileceği belirtilmiştir.

Şimdi bıraktığımız yerden sürdürüelim...

Ana kuruluşun, yüksek kaliteli refrakter malzeme üretiminde gerekli, jelmagnezit kökenli sinter magnezit gereksinmesini Magnezit A.Ş. karşılamaktadır. Bu kuruluş, Türkiye'nin en kaliteli cevherini verdiği gibi, en büyük magnezit yataklarını da (Margı ve Dutluca) elinde bulundurmaktadır. Ayrıca, kişiler adına kapattığı sahalardan da üretim yapmaktadır. Şirketin başka bir hammadde kaynağı da, yöredeki özel madencilerdir. Ancak, bu tür cevherler için kuruluş, maksimal % 0,5 SiO₂ ve maksimal % 1 CaO gibi gerçekleşmesi çok zor koşullar aramaktadır, ki bu da büyük bir emek ve cevher kaybına neden olmaktadır. Oysa, kuruluşun kendi işletmekte olduğu sahalarda bile bu koşulları gerçekleştirebilmesi olanak dışıdır. Yük. Müh. Demir Başol'dan alınan bilgiye göre, silisi % 0,5'in, kalsiyumu % 1'in altında olan 1 ton ham magnezit, ancak 3 ton tüvenan cevherin titiz triyajı sonucunda elde edilebilmektedir. Rakip firmaların bulunmaması ve şirketin hemen hemen tek alıcı olması nedeniyle, bu zor kaliteyi tutturmak için özel madenciler, yataklarının yalnızca en iyi bölümlerini, ki o da büyük cevher kaybı pahasına, işletmek zorunda kalmaktadırlar. Böylece, yöre yataklarının kalan bölümlerinin işletilebilirliği de gün geçtikçe kısıtlanmış olmaktadır.

Şirket, özel madencilerden aldığı bu düşük silisli ve kalsiyumlu cevherlerin bir kısmını Avusturya'daki tesislerine ihraç etmekte, bir kısmını da bu oranlardan daha yüksek silis ve kalsiyum içeren kendi cevherleri ile paçallayarak sinterlediği ham magnezitin, ortalama silis ve kalsiyum oranlarını düşürmektedir. Böylece, şirket, hem kendi cevherlerini zenginleştirme işlemi

uygulamadan cevheri değerlendirme olanağına kavuşmakta ve hem de normal koşullarda gerekli zenginleştirme tesis yatırımlarından tasarruf sağlamaktadır. Şirketin uyguladığı fiyat politikası da ilginçtir : Özel ihtisas komisyonu raporuna göre, şirket 1971 yılında, % 0,5 - 0,6 SIO.J içeren, bir ton ham cevhere, fabrika teslimi 136 liralık bir fiyat ödemiştir, ki bu da 9,0 dolara eşdeğer olmaktadır. Oysa bu, aynı yıl içinde % 6'ya kadar SiO₂ içerebilen bir ton kristalen magnezit fiyatının bile altındadır. Kaldı ki, 1971 yılında 1 ton bu kalitedeki jelmagnezitin fiyatı, Avrupa limanı teslimi 23,3 dolar dolayında idi. Bunun 5 doları taşınım ücreti kabul edilirse, ortaya Türkiye için 18 dolarlık bir fiyat çıkmaktadır, ki bu Magnezit A.Ş. tarafından üreticilere ödenen fiatın 2 katıdır. Gerçekte şirketin uyguladığı fiyat politikası, Avusturya'da bulunan anaç emperyalist tekelin fiyat politikasının bir parçasıdır. Fiyatlara ilişkin geçmiş bölümlerde yaptığımız açıklamalarda, bu fiyat politikasının altında «TEKEL KÂRI» dediğimiz emperyalist sömürü kaynağının yattığını biliyoruz. Üretilen cevhere, gerçek değerinin altında bir fiyat veren, bu şirketin, elde ettiği cevherden ürettiği refrakter malzemeyi bu kez gerçek değerinin üstünde bir fiyatla, yani TEKEL FİYATIYLA yine Türkiye'ye sattığı düşünülürse, fiyat politikasının gerçek boyutu ortaya çıkar.

Bunun yanında, şirket 10 yılı aşkın etkinliğinde, zenginleştirme işlemi gerekli ve uygulanabilir olduğu halde, bu işlem için herhangi bir yatırımda bulunmamıştır. Bu yolla, şirketin yatırım giderlerinden tasarruf ve düşük maliyet sağlamakta olduğu doğaldır. Ancak, yöre yataklarının bundan zarar gördüğü de bir gerçektir. Şirket 1967 yılından sonra, Avusturya'daki ana kuruluşa magneziti, sinterledikten sonra göndermeye başlamıştır. Kalsinasyon, Eskişehir'deki 4 adet dikey fırında gerçekleştirilmektedir. Daha önceleri, ihracat ham şekilde yapılmakta idi. Bu dönüşümün ve şirketin sinterleme için yaptığı yatırımların Türkiye ekonomisine optimal katkı endişesinden çok şirket çıkarları göz önünde tutularak yapılmış olması doğaldır. Çünkü, magnezitin sinterlendikten sonra gönderilmesi, taşınım ücretlerinde yarı yarıya bir tasarruf sağlamaktadır. Magnezit A.Ş. için söylenecekler burada bitmiyor. Edinmiş olduğumuz son bilgiler, Magnezit A.Ş.'nin Avusturya sermayesinden Batı Alman sermayesine dönüşmüş olduğudur. Bu dönüşümün içice sayılabilecek iki gelişmeden kaynaklandığı söylenebilir :

Birincisi, Magnezit A.Ş.'nin bağlı bulunduğu Weitsc-her Magnesitwerke A.G. adlı çokuluslu tekelin sermaye bileşiminde, Batı Alman iştirakinin ağırlık kazandığı...

İkincisi ise, ancak, A.E.T. çerçevesinde anlaşılır olmaktadır; şöyle ki, Avusturya'nın A.E.T. dışında kalmış olması nedeniyle, Magnezit A.Ş. sermayesinin bir A.E.T. üyesi olan Batı Alman sermayesine dönüşerek, etkinliklerini daha etkin bir biçimde yürütülebileceğidir... Çünkü A.E.T.' ye ilişkin imzalanmış olan katma protokol, bu konuda geniş olanaklar tanımaktadır. Dün Avusturya sermayeli Magnezit A.Ş.'ye gösterilen zorluklar, Batı Alman sermayesine dönüşmüş bulunan bugünkü Magnezit A.Ş.'ye gösterilemeyecektir... Bir başka deyişle, bu dönüşümle, Türkiye magnezitleri çokuluslu tekellerin kesin denetimine girmiş bulunmaktadır.

COMAG Continental Magnezit Limited Şirketi

Amerikan Continental Ore Company şirketinin bir alt kuruluşu olarak, 7,5 Milyon Liralık bir sermaye ile 1964 yılında kurulmuştur. Sonradan şirkette çıkan ve ana kuruluşun tasfiyesi ve International Minerals and Chemical

Company (IMG)'ye devriyle sonuçlanan ekonomik kriz nedeniyle şirket, kapanma ile karşı karşıya kalmış ve 1969-1970 yıllarında üretimine ara vermiştir. Bu zaman içinde hisse senetleri çeşitli firmalar tarafından satın alınmış, başlangıçtaki hisse senedi dağılımı değişmiştir. Son duruma göre, şirketin % 99,95 hissesi Transtürk Holding'inin elinde bulunmaktadır.

Şirketin bugün işletmekte olduğu sahaların en önemlileri, Kütahya - Tavşanlı çevresinde bulunmaktadır. Elde edilen cevherler, Eskişehir yöresindekilerden daha yüksek silis ve kalsiyum içermelerine ve kalsinasyon işleminde bu nedenle şirket güçlüklerle karşılaşmasına karşın, herhangi bir zenginleştirme işlemi için yatırım yapılmamıştır. Tüm üretim, kostik kalsine olarak gerçekleşmektedir. Şirket 28000 ton/yıllık bir üretim kapasitesine sahip olmasına karşın, 1972 yılına değin hiçbir zaman tam randımanla çalışmamıştır. Şirketin refrakter malzeme üretimi için hiçbir girişimi olmadığı gibi, bu kadar düşük bir sermaye ve «know - how»la böyle bir işlemi gerçekleştirebileceği de kuşkuludur.

Sümerbank Krom - Magnezit Tuğla Fabrikaları Müessesesi

Magnezit yataklarını işletmek, Türkiye krom magnezit ve magnezit tuğla gereksinmesinin büyük bir bölümünü karşılamak amacı ile, 1969 yılında kurulmuş bir kamu kuruluşudur. Konya - Meram yatakları, Sümerbank Genel Müdürlüğü'nün bir alt kuruluşu olan ve 87,5 Milyon TL. sermayeli bu kuruluşun tek hammadde kaynağıdır ve aynı yerde yıllık üretim kapasitesi 41 000 ton sinler magnezit olan bir kalsinasyon tesisi de bulunmaktadır.

Ayrıca, Sümerbank sinter magneziti refrakter magnezit ve krom - magnezit tuğlası üretimi için kullanmaktadır. Üretim kapasitesi, Türkiye gereksinmesinin ancak 1/4'ünü karşılayacak miktarda olmasının yanında, üretilen tuğlalar hiçbir zaman Avrupa tuğlalarının, kalite ve dayanıklılığına ulaşamamıştır. Bunun en önemli nedeni, cevher yatağının niteliğinde ve elde edilen cevherin triyajdan başka hiçbir zenginleştirme işlemi uygulanmadan kalsine edilmesinde yatmaktadır. Diğer bir deyimle, elde edilen refrakter malzemenin kalite ve dayanıklılığının düşük olması, kendi tesislerinde üretilen sinter magnezitin düşük kaliteli olmasının sonucudur. Stockwerk tipindeki yataktan ancak % 8-13 gibi düşük bir randıman sağlanabildiği gibi, en titiz bir triyaj bile cevherin silis oranını % 2'nin, CaO oranını da % 7'nin altına düşürememektedir. Bu cevherden elde edilen refrakter tuğlalar, doğal olarak gerekli spesifikasyonları yerine getiremeyecek, sıcaklığa dayanıklılığı, sıcaklıktaki hacim sabitliği, yüksek sıcaklıktaki mukavemeti v.s. gibi özellikleri düşük olacaktır. Oysa, sorunun temelinde, Türkiye'nin tüm magnezit üretiminde olduğu gibi, cevherlerin uygun yöntemlerle zenginleştirilmeden sinterleme ve refrakter malzeme üretiminde kullanılması yatmaktadır. Oysa, Türkiye magnezitleri, normal teknoloji uygulandığı takdirde, en kaliteli bazik refrakter malzeme yapımı için gerekli tüm koşullara sahip bulunmaktadır. Zaten jelmagnezit kökenli olmaları bunun en önemli kanıtıdır. Sümerbank, sorunu çözmek için, Eskişehir ve yöresinden, ayrıca diğer yörelerden CaO ve silis oranları düşük magnezit satın alma yoluna gitmiştir, Bunun geçici bir çözüm yolu olacağı ve sorunu kökünden halledemeyeceği kuşkusuzdur.

Bu noktada, şu bir gerçektir ki, Sümerbank kendisi için gerekli iyi nitelikteki magneziti, Eskişehir dolayındaki küçük üreticilerden alabileceği gibi, Magnezit A.Ş.'den de alabilecektir. Bu ticarî ilişkide ise, Magnezit A.Ş.'nin vereceği fiyatın Sümerbank'ın refrakter üretimini fahiş fiyatlara çıkarması

doğal olacaktır. İlginç olanı; Sümerbank'ın refrakter tuğla imali girişimleri 1956'lara uzanmaktadır. 1956'larda başlayan çalışmalar, 1965'lere dek etüd çalışmaları olarak kalmış ve bunca yıldan sonra Konya - Meram gibi oldukça elverişli (!) magnezit yataklarının Sümerbank tarafından işletilmesine karar verilmiştir. Oysa, ülkemizdeki her iki yabancı sermayeli kuruluş, 1960'lardan sonra etkinliğe geçmiştir. Eskişehir ve Kütahya'deki verimli magnezit sahalarının, yabancı sermayeli kuruluşlara nasıl devredildiği sorunu, incelemeye değer bir konudur. Gerçekte, Sümerbank bir başka incelemeyle, yabana yerli sermayelerin içice geçtiği, ya da yabancı sermaye ile ortak yatırımları her geçen yıl artan bir kamu kuruluşudur. Bu yapıyla, emperyalist sömürü aracı olma niteliği gittikçe pekişmektedir. Değerlendirmelerimiz bize, bu kamu kuruluşunun gelecek yıllarda, magnezit alanında da yabancı sermaye ile ortak yatırımlara girebileceğini göstermektedir. Belki de bugünkü yatırımın randımanlı olamayışı, bu olgunun gelişini hızlandıracaktır.

Kütahya Magnezitleri A.Ş. (KUMAŞ)

1968 yılında 1,4 milyon TL. sermaye ile kurulmuştur. Kuruluş amacı, 70.000 ton/yıl sinter magnezitlik bir üretim kapasitesini gerçekleştirmektir. 1973 yılında sermayesi 30 milyon liraya çıkan kuruluşun ortakları arasında, 9 milyon liralık bir sermaye ile Eti-bank da katılmış ve bu katılmada Etibank % 30 gibi önemli bir hisseye sahip olmuştur. Ayrıca Çimhol da (Çimento ve Yan Ürünleri Sanayii), 4,5 milyon TL (% 15)'lik bir hisse ile ortaklığa katılmıştır.

1975 yılında ise, kuruluşun sermayesi 75 milyon liraya çıkarılmıştır. Yeni duruma göre, Etibank'ın hissesinin ne oranda olacağı belli değildir. Kuruluş, 1974 yılı içinde, Kütahya çevresinde bir kaç saha satın alarak buralarda üretim girişimlerine başlamıştır. Kuruluşun tam kapasite ile en erken 1976 yılında üretime geçeceği tahmin edilmektedir. Kumaş'ın şimdiye dek —bilindiği kadarıyla— uyguladığı arama girişimleri, Eskişehir - Kütahya yöresindeki özel madencilerin ruhsatında bulunan sahalarda olmuştur. Şirket, bu madencilerle «rödevans prensibi» ile anlaşma yapmaktadır.

Başlangıçta tamamıyla özel bir kuruluş olan Kumaş A.Ş., daha sonra Etibank'ın önemli miktarda katılımıyla bir yarı kamu kuruluşu niteliğine bürünmüştür. Bu dönüşüm ile Kumaş, Karadeniz Bakırları A.Ş., Çinkur A.Ş. ve Türk Civa A.Ş. gibi kuruluşların yapısına benzemiştir. Kumaş'ın magnezit madenciliğimizdeki ve dünya magnezit madenciliğindeki yerine ilişkin yaklaşımımıza girmeden önce, bir - iki önemli noktayı vurgulamak yararlı olacaktır :

Kumaş, hammadde kaynağına sahip olmadan kurulmuştur. Türkiye magnezit sektörü içinde hammadde kaynaklarına sahip olmak, büyük sermaye gerektirecektir; çünkü gerek magnezit ürünlerinin fiyatlarının dünya piyasalarında artması, gerek Türkiye magnezitlerinin bu artış içinde özel bir durumda bulunması ve gerekse bunun da ötesinde muhakkak saha satın almak zorunluluğunda olan bir kuruluşun piyasaya girmesi, saha fiyatlarını astronomik kabul edilebilecek rakamlara ulaştıracaktır. Bu önemli gerçekleri vurguladıktan sonra Kumaş'ın dünya magnezit madenciliğindeki yerine göz atmak yararlı olacaktır. Çokuluslu tekelleri anlatırken, bu tekellerin dünya magnezit yatakları üzerinde, rezerv saptamasından pazarlamaya dek tüm aşamalarda, nasıl denetim kurduklarını gördük. Ana görevleri emperyalist ülkelerde bulunan, ancak, kolları geri bıraktırmış ülkelerdeki egemen sınıflarla kaynaşmış birer ahtapotları andıran bu çokuluslu tekellerin egemen

olduğu dünyada, Kümaş'ın yerini anlamak zor olmasa gerek, Kümaş'ın sermayesinde yabancı sermaye katılımı olmayabilir ve yine Kumaş, ülkedeki magnezit üretici «yoksul madenci kalabalığını tasfiye ederek, gerçekten de büyük bir kuruluş haline gelebilir... Ancak tüm bu gelişmeler, Türkiye magnezitlerinin bundan böyle çokuluslu tekellerin denetimleri dışında kalacağı anlamına gelmez. Çünkü biliyoruz ki;

«Yeraltı ve yerüstü kaynaklarının kullanılabilir hale getirilmesinde yabancı sermaye yatırımının olmaması, bu alanda emperyalist sömürünün olmaması anlamına gelmez. Emperyalist - kapitalist sistemin bir parçası olarak sürdürülen ticarî ilişkiler, hammaddeler alanında da sömürünün sürdürülmesine olanak tanır. Eğer üretilen madenin önemli bir bölümü, emperyalist - kapitalist piyasa sistemi içinde alıcı bulacaksa, karşısında dev tekelleri görecektir ve bu değişim bu tekellerin belirlediği fiyatlardan gerçekleşecektir. İşte bu nedenle, bir kamu iktisadi teşebbüsünün üretip ihraç ettiği maden bile emperyalist sömürünün gerçekleşme alanı olabilir. Bu sömürünün somut görünümü, ihracat fiyatlarının genel ithalât fiyatları kadar artmaması ve hattâ düşmesidir.»

Etibank'ın bir bor tuzu olan Tinkal ve Civa pazarlaması, bu olguya en iyi örnektir. Kaldı ki Kumaş, salt sinter magnezit üretimine dek varan bir üretimi amaçlamıştır. Gerçekten de, sinter magneziti pazarladığı anda, karşısında önceki bölümlerde üzerinde önemle durduğumuz çokuluslu tekelleri bulacaktır. Ve fiyatlar da bu tekellerin belirlediği fiyatlardan başkası olmayacaktır.

Bu nedenlerden dolayı, Kümaş'ın magnezit madenciliğimize kesin bir çözüm getiremeyeceği söylenebilir. Türkiye'de, 1963-72 yılları arasında magnezit üretmiş diğer kuruluşlar hakkındaki bilgimiz, oldukça kısıtlıdır. Maden Mühendisleri Odası tarafından 1971 yılında yayınlanan «Türkiye Madencilik Rehberi» ne göre, bu kuruluşlardan;

Dümeks Ticaret T.A.Ş. 1 Milyon TL,
Karbonat Maden Limited Şirketi 1 Milyon TL,
Montan Madencilik Anonim Ortaklığı 1 Milyon TL,
Köyceğiz Kromları İşletmesi Limited Şirketi 1 Milyon TL, Orkan Madencilik ve Ticaret Limited Şirketi 400000 TL' lik bir sermayeye sahiptirler. Bu arada, Türkiye magnezit madenciliğinde üretim yapmış üçüncü yabancı kuruluş olan Karbonat Maden Limited Şirketine de değinmek isteriz. % 50 Belçika, % 49 Batı Alman ve % 1 Türk sermayeli bu kuruluş, 1965 ve 1966 yıllarında toplam 3305 tonluk bir üretimden başka bir etkinlikte bulunmamıştır. Bu kadar düşük sermayeli kuruluşlar ile, değil oldukça büyük sermaye ve bilgi gerektiren magnezit madenciliği; başka herhangi bir hammadde madenciliği de yapılamayacağı ortadadır. Bu yargıya, özel olarak nitelendirilen Magnezit A.Ş., Sümerbank, COMAG ve KUMAŞ da dahildir. Ancak, Magnezit A.Ş.'nin, Türkiye magnezit endüstrisinin etkinliği yönünden herhangi bir amacı olmadığını ve Avusturya'daki ana kuruluşuna kaliteli ürün için hammadde göndermekle yükümlü olduğunu; bu nedenle 20 Milyon TL. gibi düşük sermaye ile çalıştığını belirtmek isteriz.

3.4. TÜRKİYE MAGNEZİT İHRACATI VE MAGNEZİT ÜRÜNLERİ İTHALATI

1960 - 1972 yılları, Türkiye, ham, sinter ve kostik kistine magnezit ihracatı değer ve miktar olarak Tablo 9'da sunulmuştur. Buna göre; Söz konusu yıllar arasında, 314711 ton ham ve 277501 ton kalsine (kostik +

sinter) magnezit ihraç edilmiştir;

TABLO 9 : TÜRKİYE MAGNEZİT VE ÜRÜNLERİ İHRACATI VE EKONOMİK ÖNEMİ

İHRACAT

	Ham (t)	1000TL	Kalsine (t)	1000 TL	Toplam 1000 TL
1960	15	2	—	—	2
1961	1639	148	—	—	148
1962	3350	362	—	—	362
1963	10605	1145	—	—	1145
1964	28939	3277	99	127	3404
1965	34732	9813	100	32	9845
1966	67067	17068	50	15	17083
1967	22310	8331	14515	6041	14372
1968	32486	10261	22991	8343	18604
1969	35170	9226	24725	12113	-
1970	47846	17301	47297	30087	47388
1971	21702	6850	64751	61798	68648
1972	8910	2153	65218	58240	60393
Toplam	314711	85937	277501	176796	262733
1973	8551	6660	73444	73865	80525

İHRACATIN

	Ham üretimindeki Oranı (%)	Kalsine üretimindeki oranı(%)	Toplam maden ihracatındaki oran	Toplam ihracattaki oran
1960	-	-	-	-
1961	55,0	-	0,1	-
1962	28,0	-	0,2	-
1963	36,0	-	0,73	0,034
1964	47,9	21,0	1,40	0,092
1965	40,2	0,5	2,76	0,235
1966	52,3	0,25	3,80	0,387
1967	22,3	65,1	4,15	0,305
1968	17,7	88,7	5,03	0,416
1969	15,8	79,0	5,42	0,441
1970	16,0	82,0	8,35	0,887
1971	6,0	109,0	10,83	0,512
1972	2,7	129,0	10,5	0,755
Toplam	18,0	96,6	5,8	0,410

• Bu ihracattan 85,9 milyon lirası, ham, 176,8 milyon lirası kalsine magnezitten olmak üzere, toplam 262,7 milyon liralık bir döviz elde edilmiştir;

• Bu değer, 1960-1972 yılları arasındaki Türkiye toplam maden ihracatının %

5.8'ini, toplam ihracatın da % 0,41 gibi önemli bir bölümünü oluşturmuştur.

- Ham magnezit ihracatının toplam yıllık üretimdeki oranı, söz konusu yıllar arasında % 2,7 -55,0 arasında değişmiştir. Ancak, 1966 yılından sonra, daha önceki iniş - çıkışlardan sonra, bu oran, sürekli olarak azalmış ve 1972'de en düşük düzeye (% 2,7) ulaşmıştır. Buna karşın, 1972 yılında, 8910 ton gibi önemli bir miktar magnezit Türkiye'den ihraç edilebilmiştir, ihraç edilen ham magnezitin toplam üretimdeki ortalama oranı % 18 olmuştur.

- Türkiye'den kalsine edilmiş şekilde gerçekleştirilen magnezitin, toplam üretimdeki oranı, söz konusu yıllar arasında % 0,25 - 129 arasında değişmiştir. Bu yıllar arasında üretilen toplam kalsine magnezitin % 96,6'sının ihraç edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, ana artışlar 1966 yılından sonra gerçekleşmiş ve 1972 yılında önemli bir miktar da stoklardan ihraç edilmiştir.

- Toplam ihracattaki oranı ise 1970 yılından sonra üretimdeki oranı da, genel olarak 1966 yılından sonra hızlı bir artışa girmiştir. Bu yüksek değere % 10,8 ile 1971 yılında ulaşmıştır.

. Toplam ihracattaki oranı ise 1970 yılından sonra azalmaya başlamıştır.

Oysa 1971 yılında hem ihracat ve hem üretimde en yüksek düzeye ulaşılmıştır. Diğer bir deyimle, magnezit ihracatı bu yıldan sonra, toplam ihracat kadar hızlı bir şekilde artırılamamıştır.

Türkiye ham magnezit ihracatının hemen hemen tek alıcısı Avusturya'dır. Tablo 10'da, bu ülkenin 1963-1970 yılları arasında Türkiye'den satın aldığı ham magnezit miktarının, Türkiye toplam ham magnezit ihracatına olan oranları verilmiştir. Buna göre, bu süre içinde ihraç edilen toplam 278796 ton ham magnezitin 221 357 tonu Avusturya'ya satılmıştır. Bu da % 79,4'lük bir oran demektir. Diğer alıcı ülkeler ise, başta Doğu Almanya olmak üzere, Belçika, Hollanda ve dünyanın en büyük magnezit üreticisi Çekoslovakya'dır. Çekoslovakya bile, zaman zaman Türkiye magnezitlerinden ve onun teknolojik avantajlarından yararlanmak gereksinmesini duymaktadır.

Tablo 10: Avusturya'ya yapılan ham magnezit ihracatı ve yıllık ham magnezit ihracatındaki oranı

Yıl	Miktar (t)	Toplam ham ihracattaki oranı
1963	10605	% 100
1964	22488	% 77,8
1965	27792	% 80,0
1966	48055	% 71,6
1967	18011	% 48,8
1968	22536	% 69,4
1969	26870	% 76,6
1970	45000	% 94,0
Toplam	221357	

Kaynak : DİE Maden İstatistikleri 1963-1970

Kalsine edilmiş magnezit ihracatı konusundaki sayılar sağlıklı olmamakla birlikte, burada da en büyük alıcının Avusturya olduğu bilinmektedir. Toplam kalsine magnezit ihracatının, yaklaşık % 70'inden fazlası bu ülkeye olmuştur. Bu ihracatın gerçekleştiricisi, Avusturya kökenli Magnezit A.Ş. olduğuna göre, buradan, yalnızca Türkiye magnezit üretiminin değil, aynı zamanda belki de daha büyük bir oranda, Türkiye magnezit ihracatının da yabancı kontrolündü olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan, magnezit yataklarının emekçi halkın olması gerçeği

yanında, Türkiye magnezit madenciliğinde gerekli tesislerin kurulmasında gecikmiş olması, son 10 yılda 300 000 tondan fazla kaliteli magnezitin dışarıya ham olarak ihraç edilmesine ve böylece salt katma değer açısından büyük kayıplara neden olmuştur. Örneğin, Türkiye'nin ham olarak ihraç ettiği ve karşılığında 85,9 milyon TL. döviz elde ettiği 314711 tonluk ham magnezit, hiç olmazsa sinterlenmiş şekilde ihraç edilmiş olsaydı, döviz geliri sağlananın en az 2 katından çok olacaktı. Başka bir hesaplama göre, Türkiye'nin 1963-72 yılları arasında ihraç ettiği 310000 ton ham ve 277000 ton kalsine magnezit, refrakter malzeme halinde ihraç edilmiş olsaydı, Türkiye'nin elde etmiş olacağı döviz miktarı, 1973 yılı fiyatları ile 2 milyar lira dolayında olacaktı. Oysa Türkiye'nin elde ettiği, 263 milyon lirayı bile geçmemektedir. Türkiye magnezitlerinin ham olarak değerlendirilmiş olması, yine salt katma değer açısından, son on yılda yaklaşık 1,7 milyar liralık bir kayba neden olmuştur. Üstelik bu ihracattan elde edilen ekonomik gelirin en önemli kısmı, ihracatın 3/4'üne yakın bir bölümünü gerçekleştiren yabancı şirketin kasasına girmiştir.

Ancak, bu hesaplamaların, kaybı belirleyen birer örneklemeden öte bir amaç taşımadığını bir kez daha vurgulamak isteriz. Çabalar, elbette işlenmiş refrakter malzeme üretmeye yönelik olmalıdır. Yeter ki üretilen ürünler emekçi halkın yararına sunulmuş olsun. Türkiye'nin kaybı bununla kalmamaktadır. Türkiye'nin 1971 - 73 yılları magnezit ve krom magnezit tuğla ithalâtı, o yıllara ilişkin magnezit ihracat gelirleri ile karşılaştırılmaktadır. Buna göre, örneğin 1973 yılında, 8551 ton ham ve 62 218 ton kalsine magnezit ihraç ederek toplam 80525 bin TL. döviz sağlayan Türkiye, aynı yılda 13 088 ton magnezit ve 3 732 ton krom magnezit tuğlası ithal etmiş ve bunun için toplam 83933 bin TL ödemek zorunda kalmıştır. Diğer bir deyimle, bir magnezit ülkesi olan Türkiye, magnezit tuğlayı üretip gereksinmesini karşılayamadığı için, magnezit ihraç etmekte ve bundan elde ettiği gelir, ithal ettiği ürünün bedelini bile karşılayamamaktadır. Türkiye magnezit sektöründeki çarpıklığı anlatmak için, başka bir veriye de gerek yoktur.

Türkiye'nin gelecekteki bazik refrakter tuğla gereksinmesi hakkında DPT'nin tahminleri elimizde bulunmamaktadır. Ancak bunun, bugün 20000 ton dolayında olduğunu ve gelecek yıllarda Türkiye çelik üretimine bağlı olarak artacağı söylenebilir. Yakın bir zamanda gerçekleşecek Ereğli'deki üretim artışı ve İskenderun'un bu yıl içinde devreye girmesi, Türkiye'nin bazik refrakter malzeme gereksinmesini büyük ölçüde arttıracığı doğaldır. Bu konuda bir tahminde bulunulursa, gereksinmenin 1977'de 30000 ton ve 1982'de de en az 50000 ton bazik refrakter malzeme olacağını söyleyebiliriz. Örneğin, 30000 ton refrakter tuğla, bugünkü fiyatlarla Türkiye'nin 1973 yılı magnezit ihracat değerinin 2 katına yakındır.

Elimizdeki resmî olmayan bilgilere göre, Türkiye'ye yapılan bazik refrakter malzeme ithalâtı, büyük ölçüde Avusturya'dan sağlanmaktadır. Genel bir deyimle, bu, Türkiye magnezitlerinin refrakter malzeme üretimi için Avusturya'ya gönderildiği görünümünü doğurmaktadır. Ancak alınan ve verilen farklıdır. Türkiye kaliteli magnezitleri için 1 lira alırken, karşılığında 5 liraya yakın bir değer ödemektedir.

Tablo 11: Türkiye bazik refrakter malzeme »thalatı ve magnezit ihracatı

İTHALAT

Magnezit	Krom-magnezit	Toplam
----------	---------------	--------

Toplam	ihracat		değeri		Değeri
	(t)	(1000TL.)	(t)	(1000TL)	
1971	10017	35140	3724	14225	13741 48365
68648					
1972	8020	33617	5246	20452	13266 54069
60393					
1973	13088	67754	3732	16579	16820 83933 80525

Kaynak : DİE Aylık Dış Ticaret İstatistikleri Bülteni
1973-XII

İthal edilen bazik refrakter malzemelerin hemen hemen tümü, Türkiye'nin demir - çelik tesislerinde kullanılmaktadır. Bu tesislerin tümüne yakın bir bölümü devletindir. Öte yandan, dünya magnezyum ürünleri piyasasına, aynı zamanda tüketici durumundaki kuruluşlar egemendir. ABD ve Japonya'da olduğu gibi, bunların önemli bir bölümü, dev çelik üreticileridir. Hattâ Türkiye'nin en büyük magnezit üreticisi durumundaki Magnezit A.Ş.'nin ana kuruluşu Veitscher'in bile, Fransız çelik üreticilerinin kontrolünde olduğunu belirtmiştik. Oysa, Türkiye'de en büyük tüketici durumundaki devlet, gereksindiği refrakter malzemeyi, ham olarak ihraç ettiği ülkeden ithal etmektedir. Bu olgu; Türkiye'nin emperyalist - kapitalist sistem içindeki konumu göz önüne alınırsa, doğal bir olgudur.

Diğer magnezyum bileşikleri [MgCl₂, MgSO₄, MgO, Mg(OH)₂] metalik magnezyum ve saf MgCO₃] de dışarıdan ithal edilmektedir.

Tablo 12 : 1971 - 1973 yılları Türkiye magnezyum bileşikleri ithalatı

Bileşik(t)	1971		1972		1973	
	1000TL	(t)	1000TL	(t)	1000TL	(t)
MgCl ₂	413,1	465.5	410.5	458.6	482,9	578,7
MgSO ₄		321.5 318,8		405.2 348.4		195,1 251,7
MgO	32.3	259.1	62,3	458,9	43,3	398,1
Mg(OH) ₂ .	1.0	18,9	64,2	798,3	72.7	805,2
MgCO ₃		152.0 633.1		121.5 586,2		45,9 175,2
Metalik Mg	33,9	678,7	4,6	242,0	41.6	585.3
Toplam		2 374,7		2 892,4		2 794,4

Kaynak : DİE Aylık Dış Ticaret İstatistik Bülteni 1971-73

Tablo 12'de, bunların 1971 - 73 yılları orası miktar ve değerleri verilmiştir. Bu alandaki ithalât henüz 3 milyon liralık değerde olmakla birlikte, gelecekte, özellikle magnezyum gereksinmesinin çoğalan çelik üretimi ile birlikte artması söz konusudur. Bu ise, gelecekte emperyalist - kapitalist sömürünün daha büyük boyutlara yaracağına bir başka belirtisidir.

